

DATE DESPRE ADUNĂRILE GENERALE ALE „ASTREI” DIN 1869 (ȘOMCUTA MARE) ȘI 1903 (BAIA MARE)

de
BLAGA MIHOC

Ținerea adunărilor generale ale societății „Astra” în 1869, la Șomcuta Mare, și în 1903, la Baia Mare, nu ni se pare întâmplătoare. Cele două localități sînt așezate în centrul unor zone locuite compact de o populație românească, ale cărei interese pentru „întreprinderile «Astrei»” s-au menținut mereu la o cotă ridicată. În acele zone, populația din mediul rural, alcătuită masiv din români, mobilizată de intelectuali, a cerut și pretins, mai ales după anul 1860, pe lângă obișnuitele „îmbunătățiri școlare”, să fie reprezentată în mod corespunzător cu numărul ei în conducerea politico-administrativă¹. Semnificativă în acest sens este o amplă scrisoare, adresată de către intelectualii Teodor Sabo și Ștefan Bilțiu din Baia Mare, lui George Barițiu, la 5 aprilie 1867, în care aceștia, îngrijorați în fața acțiunii de maghiarizare și de restrângere a drepturilor politice ale românilor din nord-vestul Transilvaniei, în momentul instaurării dualismului, cereau lui George Barițiu să intervină în România spre a se primi un ajutor material pentru deschiderea unui gimnaziu românesc la Baia Mare (vezi anexa 1).

În anul 1869, la Șomcuta Mare, localitate situată la 160 Km de Cluj și la „cale de două zile cu trăsura” de Oradea, locuiau 1 200 de români, între care „cîteva familii ungurești amestecate”².

Dintre locuitorii Țării Chioarului, în centrul căreia se situa Șomcuta Mare, de-a lungul secolelor s-au ridicat oameni politici importanți, care au deținut, datorită calităților ce le dovedeau, unele din cele mai înalte funcții politice și militare. Din rîndul acestor „nobili români” se

---

¹ Să remarcăm, în acest sens, memoriul făcut de 11 preoți și „docenți”, din august 1862, către Andrei Șaguna, în numele a 19 000 de țărani din districtul Cetății de Piatră, în centrul căruia se situa Șomcuta Mare, „prin care se solicită drepturi politice pentru poporul român din aceste locuri” (B. Mihoc, *Două documente semnificative din anii 1862 și 1891 privind lupta pentru drepturi și libertăți a populației românești din Lăpuș, Săltmar, Chioar și Sălaj*, în Muzeul național, II, București, 1975, p. 475.)

² *Transilvania*, 1869, nr. 17, p. 199

alegeau, pînă la răscoala curuților, căpitani și vicecăpitani cetății Chioar³, apoi, în secolul al XIX-lea, funcționarii mari și mici din conducerea districtului Cetății de Piatră.

Ca și în alte părți ale Transilvaniei, majoritatea populației, constituită din români, era însă lipsită de școli și de alte mijloace de culturalizare. Acest lucru este constatat și de către George Barițiu, atunci cînd, în zilele imediat premergătoare tinerii Adunării generale a „Astrei” de la Șomcuta, vorbind despre districtul Chioar, remarca, cu amară nostalgie că: „Precît, însă, teritoriul său (al districtului — n.n.) este mic și cultura sa națională decăzută, pre atît istoria aceluia district isto-

---

³ Cetatea Chioar este menționată pentru prima dată în anul 1319, într-un document care ne informează că nobilii transilvăneni, răsculați împotriva regelui Carol Robert de Anjou, au cucerit cetățile Cehu și Chioar. Printr-un act din 1367 regele Ludovic I dona Chioarul fiilor voievodului Dragomir, Drag și Ioan, susținători fervenți ai politicii coroanei maghiare. Alt document, din anul 1378, reafirmă donarea Chioarului (*Castrum Kewar*) comiților maramureșeni Balc și Drag. Aceeași donație va fi reconfirmată, printr-un nou act, dat în 1391; districtul Arduș și unele proprietăți regești vor fi alipite Chioarului. În anul 1405 întinderea teritoriilor din jurul cetății Chioar sporește prin alipirea a 37 localități, ajungînd să cuprindă, la 1424, cam 100 de sate. În anul 1424 Balc, Drag și Ioan își împart între ei domeniul păstrînd cetatea propriu-zisă, în folosință comună.

Stăpînirea Chioarului de către familiile Béltéki și Dragfy, între 1470 și 1555, constituie perioada unei intense vieți pentru cetatea devenită acum o puternică fortăreață. În urma transformării Transilvaniei în principat autonom vor avea loc ciocniri între habsburgi și principii transilvăneni, ajutați de turci, pentru stăpînirea părților de vest (Partium) ale Transilvaniei. În acest timp cetatea Chioarului va fi ocupată, pe rînd, de diferiți comandanți din cele două tabere beligerante. În timpul principelui Sigismund Báthory arhiducesa Maria Cristina, soția lui Maximilian de Habsburg, fratele lui Rudolf al II-lea, va fi găzduită, în iarna anilor 1597—1598, în cetatea Chioar. Tot aici, în martie 1598, a fost ținut ca prizonier cancelarul Jósika Ștefan, cel care se opusese pătrunderii influenței habsburgice în Transilvania.

În 1599, în timpul luptelor pentru unire, cetatea Chioar, care era în acel timp, după afirmația căpitanului Oradiei, Paul Nyári, „cea mai puternică cetate din Transilvania”, va fi ocupată de către domnul român Mihai Viteazu. În anul 1607 dieta suspendă jurisdicția Chioarului, iar pămînturile din jurul cetății vor intra în posesia coroanei și vor deveni locuri de finețe și pășunat. Regele Matei al II-lea va reda, la 1613, cetatea lui Gabriel Béthlen.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea se semnalează fapte de haiducie pe teritoriul din jurul cetății.

În 1643 Orban Reoty, căpitan al cetății, face cunoscut judeului din orașul Baia Mare că a arestat și închis în cetate mai mulți haiduci.

În timpul lui Rákoczi al II-lea, după eșecul din Polonia, în iulie 1657, cetatea va fi ocupată de polonezi, iar în 1660 va fi cucerită de turcii lui Ali Pașa de la Oradea.

Între 1682—1691 cetatea și teritoriile sale, desprînse de districtul Chioar, vor lului al XVIII-lea Francisc Rákoczi al II-lea, în fruntea armatei sale, va asedia cetatea, dar generalul Rabutin, aflat în slujba habsburgilor, va alunga pe asediatori. Peste puțin timp Teleky Mihai, căpitanul cetății, va trece de partea curuților, Chioarul devenind un important centru de rezistență în ultimii ai ai războiului curut.

Părăsită de către habsburgi cetatea va fi un loc oportun de refugiu pentru haiduci, și de aceea, în anul 1718, ea va fi dărimată cu ajutorul prafului de pușcă. (B. Mihoc, *Cetatea Chioarului în Pentru socialism*, 1963, 23 noiembrie, p. 3.)

ric este abundantă de evenimente multe și mari, întrucît el, pe acest teren, ar putea rivaliza cu cele mai multe municipii”⁴.

În ciuda acestei „letargii”, sesizate de ochiul atent al lui Barițiu și al altora, cîțiva intelectuali din Chioar propun comitetului „Astrei” ca adunarea pe 1869 să se țină la Șomcuta: cum se încetățenise procedura alegerii locului adunărilor generale pe baza invitației fruntașilor diferitelor localități, Asociațiunea, acceptînd „mai bucuros ca să fie invitată decît ca să se îmbie ea însuși sau tocma să se roage ca cutare comună să-i dea ospitalitate pe 2—3 zile, pentru ca să nu fie constrinsă a cantona sub cerul liber”⁵, în 1868, la Adunarea generală de la Gherla, intelectualii români din Chioar obținuseră aprobarea Comitetului pentru ca adunarea generală pe 1869 să se țină la Șomcuta Mare, în zilele de 10—11 august. Obținînd acceptul Comitetului, pe care așa după cum remarcă Barițiu, îl „învinseră cu ospitalitatea lor (în timp ce, n.n.) alții rămaseră cu consolațiunile pe viitoriu”⁶, intelectualii din districtul Chioar trecură la pregătiri. Pentru eficacitate, însă, în primele zile ale lunii iunie, „inteligenția română din districtul Cetății de Piatră, a și ținut în cauza pregătirilor o conferință, cu care ocaziune s-a ales un Comitet de organizare”⁷; prompt și inspirat, Comitetul a trimis imediat o scrisoare trupei de teatru condusă de Pascaly, prin care actorii din România erau invitați spre a veni să dea cîteva spectacole și în Șomcuta, pe timpul desfășurării Adunării generale a „Astrei”.⁸

Probabil după un schimb de scrisori cu Pascaly, Comitetul de organizare află că trupa de teatru a acestuia nu poate veni la Șomcuta; o notă a unui corespondent voluntar, publicată de „Familia”, preciza, pentru publicul interesat, că sosirea lui Pascaly la Șomcuta pe timpul lucrărilor Adunării generale, nu va avea loc, deoarece „onor(atul) nostru artist teatral abia doară acum va fi ajuns în Bucovina, unde așisdere are să steie cîteva săptămîni”⁹.

Ca o consolare, Iustin Popfui, „vicerectorul seminarului din Oradea”, sprijinit de Ioan Pop, „rectorul” aceluiași seminar, anunță, pe cale publicitară, hotărîrea sa de a participa la Adunarea generală din Șomcuta împreună cu corul și orchestra gimnazială „care, cu producțiunile lor musicale și vocale au secerat la alte ocațiuni solemne, applausele publicului”¹⁰.

Pășind mai departe, Comitetul instituit la Șomcuta, dă publicității, prin intermediul organelor de presă românești, o „încunoscîntare” prin care toți cei dornici să participe la lucrările Adunării generale ce se va ține la 10—11 august să se adreseze, pînă la 5 august, lui dr. Ioan

⁴ *Transilvania*, 1869, nr. 12, p. 136.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Familia*, 1869, nr. 23, p. 275—276.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, nr. 29, p. 345.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 28, p. 334.

Colceriu Corabianul „pentru ca să se poată face dispozițiunile trebuincioase în privința încortelării”¹¹.

„Incunoscințarea” are ecou, căci informațiile despre ținerea adunării se succed în coloanele presei românești de pretutindeni, număr peste număr. „Noi invităm cu stăruință — se arată în *Adunarea Națională*¹² — pe numeroșii cetățeni care umplu localitățile văilor de preste munți să nu lipsească de la această serbare națională și literară”¹³;

„Pozițiunea locului, — scrie un corespondent al revistei *Familia* (...) este din cele mai plăcută, ceea ce adausu cătră importanța adunării, răsplătește puținele cheltuieli de transport, ce se vor face și care și așe le fac concetățenii noștri cu mai puțin rezultat și cu mai puțină plăcere, mergînd spre alte părți”¹⁴.

Momentul ținerii adunării era cu atît mai solemn cu cît, dat fiind proiectul de lege ce interzicea tuturor judecătorilor de a mai face parte din vreo asociațiune, urma să se aleagă un nou președinte în locul celui vechi, care „va fi silit a-și da dimisiune”¹⁵. La dezbaterea în parlament, chestiunea interdicției sus-amintite s-a abandonat¹⁶ și prin urmare alegerea noului președinte a fost exclusă din ordinea de zi a adunării generale.

Proiectul ordinii de zi, alcătuit din iunie 1869, prevedea desfășurarea lucrărilor în două ședințe. Ședința primă, ce se va ține „în sala cea mare a Casei districtuale”¹⁷, urma să comporte: deschiderea adunării de către președinte, alegerea a trei notari „pentru portarea protocolului”, citirea raportului asupra activității pe anul expirat (31 iulie 1868—31 iulie 1869) de către secretarul Comitetului „Astrei”, expunerea bilanțului asupra situației materiale și bănești (venituri, cheltuieli) de către contabil și casier, prezentarea de către bibliotecar a raportului asupra stării bibliotecii; alegerea unei comisii din trei membri „care vor conscrie, într-un local îndeminatic, pe membrii cei noi, vor încasa taxele de la dînșii și le vor subministra (preda pentru administrare, n.n.) cassariului”¹⁸; alegerea unei comisii din cinci membri spre a verifica exactitatea calculelor cheltuielilor și veniturilor și a raporta apoi rezultatele acestei verificări plenului ședinței a doua; alegerea unei comisii din șapte membri, care să discute evenutalele propuneri, spre

¹¹ *Ibidem*, nr. 25, p. 298.

¹² Periodic din România (apud. *Familia* 1869, nr. 28, p. 334).

¹³ *Familia*, 1869, nr. 28, p. 334.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 25, p. 331.

¹⁶ *Ibidem*, p. 324.

¹⁷ Clădirea a fost construită la mijlocul secolului al XIX-lea, cu cărămizi scoase din ruinele cetății Chioar. Ea avea, în acea vreme, un număr de peste 40 de încăperi, dintre care o sală mare, „cu două laterale”, în care „pot încăpea peste 500 persoane”, destinată lucrărilor adunării. (*Transilvania*, 1869, nr. 17, p. 199; *Familia*, 1869, nr. 30, p. 357).

¹⁸ *Familia*, 1869, nr. 25, p. 321.

a fi supuse aprobării adunării generale, citirea „disertațiunilor incurse de timpuriu la presidiul comitetului Asociațiunii”¹⁹;

Sedința a doua trebuia să conste în: continuarea citirii disertațiunilor; primirea și dezbateră rapoartelor comisiunilor din trei, cinci și șapte membri; primirea și dezbateră proiectelor și moțiunilor ce privesc Asociațiunea; stabilirea timpului și locului ținerii următoarei adunări generale²⁰.

În seara dintre ședințe se va ține un bal destinat obținerii de noi fonduri și bineînțeles creării unui climat de bună dispoziție.

Primirea președintelui „Astrei” și a suitei sale o va face o delegație compusă din juzii cercuali Vasiliu Dragoș și Ioan Hoszu: avînd în frunte „un banderiu” (steag) delegația celor din Chioar va „petrece (pe președinte) pînă-n otarul opidului Șomcuta Mare, unde îl va saluta altă deputațiune opidană și-l va petrece pînă la pretoriu (pretură — n.n.) în locuința căpitanului suprem”²¹. Pentru „încartiruirea oaspeților”, anunță Comitetul de organizare — se vor amenaja zece odăi la diverși locuitori din comună, iar pentru deservirea lor, în sala mare a preturii se va amenaja un bufet cu mîncare și băuturi²². În vederea operativității toți cei ce doreau să prezinte disertațiuni erau invitați să le redacteze într-un limbaj corect și simplu și să le trimită din timp comitetului; ele puteau fi, după expresia lui Barițiu, „științifice, literare, artistice, agro-nomice”, și de „orice întindere, fără ca lectura lor să depășească o oră”²³.

Pentru a evita crearea unei opoziții a autorităților, gata la cel mai mic „exces” să vadă în lucrările adunării o „manifestațiune politică”, și a unei animozități din rîndurile populației neromânești, George Barițiu se adresa, în scris, către toți viitorii participanți, cu înțelepte și realiste recomandări. Acestea porneau din convingerea sa că „Astra” trebuia să acționeze înainte de orice pe cîmpul vast al culturalizării românilor, și că în știință și cultură, în contrast cu domeniul activității politice, trebuie să existe înțelegere și colaborare.

„Să ne dedăm o dată și noi, arată Barițiu referindu-se la lucrările adunării generale din 1869, a distinge strîns între omul științelor și al literelor și între omul politic; să aflăm că așa numita «Republica literară» se întinde preste omenimea întreagă, fără nici una diferență de naționalitate și confesiune. Cum se poate, de exemplu, — continua Barițiu, — ca noi să ne scriem vreodată măcar numai istoria patriei noastre, dacă istoricii noștri nu vor veni în contact de aproape cu istoricii altor popoare (...) dacă bigoteria și intoleranța o vom întinde și noi în sacra regiune a științelor și artelor spre batjocura și rușinea noastră a tuturor (...) Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, dacă

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Familia*, 1869, nr. 30, p. 357.

²² *Ibidem*.

²³ *Transilvania*, 1869, nr. 12, p. 136.

nu ar fi stat în comunicațiune științifică cu notabilitățile republicii literare din timpul lor, de unde ar fi scos miile de documente cu care au înavuțit istoria noastră și ne-au revendicat originea"²⁴.

Atitudinea recomandată de Barițiu²⁵ a fost adoptată de către participanții la adunarea generală de la Șomcuta. Așa se explică și poziția curtenitoare a autorităților politico-administrative din districtul Chioar față de adunarea generală a „Astrei” din 10/11 august 1869.

În ziua de 9 august 1869 președintele „Astrei”, Ladislau Vasile Pop²⁶, însoțit de George Barițiu, Iacob Bologa²⁷, Ioan Rațiu, Constanța Dunca²⁸ și alții vor sosi în Șomcuta. Între localitățile Ileana și Mesteacă trăsurile reprezentanților Asociațiunii fură întâmpinate de către „una deputațiune din district sub conducerea lui Dragoș, avînd în frunte un steag tricolor românesc, pe care era scris numele lui Ladislau Vasile Pop”. „Deputațiunea” salută sosirea oaspeților în mijlocul locuitorilor din Chioar, bucuroși că adunarea generală a acestei importante instituții de culturalizare românească va avea loc în acel an pe meleagurile lor²⁹.

În răspunsul său, Ladislau Vasile Pop, prezentîndu-se nu ca „demitat de stat, ci ca ales al națiunii”, mulțumi pentru primirea entuziastă făcută conducerii Asociațiunii de către reprezentanții unor locuitori cu un trecut istoric impresionant, în mijlocul cărora, oaspeții participanți la adunarea generală au sosit ca „să conlucre pentru înaintarea fericirii națiunei române, iar nu pentru a se ospăta”³⁰.

Conduși de un grup de locuitori din localitățile din împrejurimi, oaspeții sosesc în localitatea Mesteacă, unde primesc binecuvîntarea preotului local și noi urări ale sătenilor.

La intrarea în Șomcuta sînt întâmpinați de membrii Comitetului local aranjator care îi salută și îi conduce „printr-o mulțime de popor” — cum se pronunță corespondentul *Gazetei Transilvaniei* — la pretură, la locuința căpitanului suprem, unde urmau să fie cazați.

²⁴ *Ibidem*, p. 137.

²⁵ Vezi pentru o serie de detalii privind viața și activitatea lui George Barițiu, V. Netea, *George Barițiu, viața și activitatea sa*, Ediura științifică, București, 1966.

²⁶ Ladislau Vasile Pop (1819—1875), profesor la liceul din Blaj; după revoluția din 1848 intră în cariera administrativă; în 1861 vicepreședinte al guvernului regional transilvănean din Cluj, iar din 1865 președinte la Tribunalul Suprem pentru Transilvania, din Pesta. Președinte al „Astrei”, publicist și luptător pentru drepturile politice ale românilor transilvăneni. (Francisc Hossu-Longin *Amintiri din viața mea*, București, 1975, p. 352—353.)

²⁷ Iacob Bologa (1817—1888) om politic transilvănean, „notar”, al adunării din 3—5 mai 1848, luptător pentru drepturile românilor ardeleni. Vicepreședinte, apoi președinte al „Astrei”, a colaborat și la înființarea băncii de asigurare „Transilvania” și a băncii „Albina”. (Francisc Hossu-Longin, *op. cit.*, p. 353)

²⁸ Portretul și biografia, pe scurt, a Constanței Dunca, în *Familia* 1867, nr. 8, p., 85—86.

²⁹ *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 63

³⁰ *Ibidem*

„Din stradă pînă la poarta casei pretoriale, — arată același corespondent, — era făcut un alei de frunzare verde sub poartă, și treptele erau înfrumusețate cu ramuri verzi”³¹.

O deputație a locuitorilor maghiari se prezintă la „cortelul” președintelui și al suitei sale, pe la orele 18; în numele locuitorilor maghiari din districtul Chioarului, deputația salută sosirea conducerii „Astrei” la Șomcuta. Președintele și ceilalți, însoțiți de fruntașii „opidului”, se deplasează apoi pe ulițe în aclamațiile entuziaste ale locuitorilor, care au ornăt intrarea „Casei pretoriale” cu culori naționale românești, însoțite de lozincile „Virtutea română reînvie!” și „Bine ați venit fii români!”³².

Trebuie să remarcăm de la început că apelurile Comitetului de organizare au avut un puternic ecou. Așa se face că, „... încă în seara adunării (9 aug. 1869, n.n.), pe străzile (...) Șomcutei undula o mulțime de oaspeți, adunați din toate părțile Selagiului și din Comitatele Satu Mare, Maramureș, Doboca și din alte locuri ale Transilvaniei”³³, între care dr. Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Demetriu Corioanu, Mihail Pavel și Iosif Vulcan.

Dar impresia cea mai plăcută a făcut-o „acea știre (...) că bine-meritul nostru bărbat George Barițiu a sosit la Șomcuta pentru a participa și d(omnia) sa la această adunare”³⁴.

Așa-numita „seară de cunoștință” oaspeții o petrecură la bufetul improvizat în sala mare a clădirii preturii. A doua zi, 10 august 1869, pe la orele 10, în sala mare a preturii, în fața a circa „șase sute de persoane, din care una parte era constrinsă a asculta numai din uși, că nu mai încăpea în sală”,³⁵ Ladislau Vasile Pop rostește cuvîntul de deschidere a adunării generale. „Vorbirea” sa este de fapt o succintă incursiune în istoria poporului român din Chioar. Din cele doar cîteva referiri istorice se observă, ca și la ceilalți contemporani transilvăneni, o concepție istorică romantică, cu aceeași tendință de exagerare a etnicității pur romanice a poporului român și, de astă dată cu necontestat adevăr, de prezentare a stării de înapoiere culturală în care a fost menținut, pînă atunci, poporul român din Transilvania³⁶.

Îi răspund, în numele „opidului” Șomcuța Mare, Vasile Buteanu, și al districtului Cetății de Piatră vicecăpitanul Ștefan Filip, în cuvinte „bine țesute, bine nimerite și bine rostite”³⁷, după care sînt numiți notarii adunării, — cei care urmau să redacteze procesul verbal, (Iustin Popfiu, dr. Ioan Nichita și Alexandru Pop) și se citesc cîteva telegrame de felicitare pentru participanții la adunare, trimise de studenții români din Pesta, Viena, Paris sau de către alți intelectuali din diferite orașe.

³¹ *Ibidem*

³² *Ibidem*

³³ *Familia*, 1869, nr. 32, p. 380

³⁴ *Ibidem*

³⁵ *Transilvania*, 1869, nr. 17, p. 199

³⁶ *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 64

³⁷ *Ibidem*, nr. 65

Urmară apoi raporturile: despre activitatea Comitetului pe anul trecut, ținut de secretarul II al „Astrei”, I. Rusu; despre starea averii Asociațiunii,³⁸ ținut de „casariul” Stejariu; și despre starea și activitatea bibliotecii „Astrei”.

Conform procedurii obișnuite, președintele propuse alegerea a patru comisii după cum urmează: comisia întâi, pentru „conscrierea membrilor”, căreia i s-a încredințat ad-hoc și misiunea strângerii de donații pentru executarea unui monument poetului Andrei Mureșianu; comisia a II-a, pentru cercetarea și aprecierea raportului casierului; comisia a III-a pentru stabilirea bugetului Asociațiunii pe anul 1870, și comisia a IV-a care trebuia să strângă și să studieze toate propunerile în chestiuni ce privesc Asociațiunea și să raporteze asupra lor comitetului. S-a trecut apoi la citirea disertațiilor.

Prima disertațiune a fost a lui George Barițiu: „la cererea unanimă a publicului — arată corespondentul revistei *Familia*, acesta „a pășit pe tribună, dar câteva momente nu putu să vorbească de urările și aplauzele entuziastice și frenetice, care nu mai voiau să încete. În fine valurile se liniștiră — continuă corespondentul — și oratorul începu să (...) vorbească, întocmai ca totdeauna, frumos și practic și instructiv, despre creșterea femeilor”³⁹.

Disertațiunea lui Barițiu, intitulată „Despre educația femeilor la națiunea românească” este pledoaria unei minți scilpitoare, de pe pozițiile acelei epoci, pentru crearea unei emulații culturale în rîndul femeilor române. În cele câteva idei asupra cărora Barițiu s-a oprit, dacă vrem, putem măsura și luminile gândirii sale dar și umbrele și limitele acesteia.

În mod firesc și scoțîndu-și parcă argumentația din logica inevitabilă a unei maieutici socratice, Barițiu impută întreprinderilor „Astrei” din toți cei 8 ani de existență, cîți avea atunci, lipsa unei arii de cuprindere asupra întregului popor român din Transilvania, înțelegînd cum e și firesc, prin „întreg” toți bărbații și toate femeile la un loc:

„Într-aceea nu știu cum s-a întîmplat, — zice Barițiu, — că în răstimp de opt ani, oricînd s-au cercetat mijloacele ducătoare la scop, mai totdeauna discuțiunile noastre se reduceră tot numai la una jumătate a poporului, la partea cea mai tare (bărbații, n.n.) iar cealaltă jumătate (femeile, n.n.) s-a trecut cu vederea întruatîta, încît eu unul nu m-aș mira dacă, în acest respect, ni s-ar imputa sau nepăsarea sau chiar egoism, sau și una și alta (...). Un popor — continuă Barițiu —, (...) nu constă numai din bărbați ci el constă pe jumătate și din femei, adică din mamele, fiicele și surorile noastre”. Prin urmare, din considerentul unei necesități de „democratizare” a acțiunilor de culturalizare pe care le întreprinde „Astra”, și în conformitate cu statutele ei

³⁸ Din raportul „casariului” Stejariu rezultă că averea „Astrei” în anul 1869, era de „40 259 florini v.a., față de 29 977 florini în 1868” (*Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 65)

³⁹ *Familia*, 1869, nr. 32, p. 380

și cu „eterna lege a firii”, membrii din conducerea ei, trebuie să „cugete și la mijloacele înaintătoare de una cultură sănătoasă între femeile poporului nostru românesc”⁴⁰.

Instruirea, prin școli, deopotrivă a femeilor cu bărbații, trebuie să constituie un obiectiv central în cîmpul acțiunilor viitoare ale „Astrei”; spre aceasta îndeamnă, mai ales rolul pe care îl au mamele în formarea profilului intelectual al viitorilor cetățeni. Cortegiul vast și străvechi al unor teorii cu privire la limitarea orizontului cultural al femeii la o mică sumă de cunoștințe⁴¹, care să o transforme într-o simplă servă a bărbatului, arată Barițiu, constituie „un legion de opinii scilciate, propagate de mii de ani asupra sexului femeiesc, spre cea mai mare nedreptate a lui, și spre rușinea sexului bărbătesc, carele adoptă atîtea prejudecăți”⁴².

Ilustrul intelectual argumentează, deci, cu motive umanitare, și naționale, căci instruirea temeinică a femeii este pentru el în primul rînd un deziderat național-patriotic, necesitatea emancipării culturale a femeii. Dar scopul ultim și „sublim” al acestei acțiuni țintind spre o moralitate sănătoasă, este, după Barițiu, acela de a forma „femei atît de nobilitate, încît ele să știe a aprecia în bărbatul erudit știința, în bărbatul patriot virtutea civilă, în naționalist elanul național, în luptătorul pentru libertate sacrificiile lui, în omul de caracter virtuțile lui...”⁴³

Este mult ceea ce vrea Barițiu dar totuși nu suficient, căci prea mică pare deosebirea între femeia instruită pe care o concepe el și Sara din mitologia creștină sau mama fraților Grachi de la romani.

Pînă la orele 13 se mai citiră două „disertațiuni”: „Poporul român în poezia sa” a lui Iosif Vulcan și „Despre limba română conservatoare a naționalității românilor”, de Iustin Popfîu.

Disertațiunea lui Iosif Vulcan „conținînd numeroase observații judicioase”, a fost primită de ascultători „cu cea mai viuă plăcere și întreruptă adeseori de aplauzele cele mai însuflețite”⁴⁴; „Abia fini (Iosif Vulcan disertațiunea sa, n.n.) —, arată corespondentul *Familiei*, (și) publicul cheamă la tribună pe dl. Iustin Popfîu carele vorbi despre „Importanța limbei române”⁴⁵, „Dl. Iustin Popfîu, — arată de astă dată corespondentul *Gazetei Transilvaniei*, — ține discursul său cu o oratorie rară; vocea lui cea sonoră și împrejurarea că vorbește de rost fără a veni vreodată în perplexitate în alegerea și întrebuițarea cuvintelor, face pe d. Popfîu să meriteze numele de orator mare”⁴⁶.

⁴⁰ *Transilvania*, 1869, nr. 17, p. 200

⁴¹ Vezi pentru această chestiune Mathilde Niel *Drama eliberării femeii*, Editura politică, București, 1974

⁴² *Transilvania*, 1869, nr. 17, p. 200.

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ Lucian Drimba, *Iosif Vulcan*, Editura „Minerva”, București, 1974, p. 209
Transilvania II, 1869, p. 218

⁴⁵ *Familia*, 1869, nr. 32, p. 380

⁴⁶ *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 66

Disertațiunile lui Iosif Vulcan și Iustin Popfiiu sînt concepute în manieră romantică. Prin ele străbate, însă, dragostea vie pentru limba și creația artistică a poporului român.

În după amiaza zilei de 10 august a avut loc banchetul, iar seara și noaptea din 10 spre 11, balul. La banchet au participat aproximativ 200 de persoane, între care fruntașii Asociațiunii. Au rostit toasturi Ladislau Vasile Pop, George Barițiu, dr. Ioan Rațiu, Iosif Vulcan⁴⁷ etc.

Balul, ocazie de cunoștință și recreere pentru circa 5—600 de persoane participante, venite din aproape toate colțurile Transilvaniei, prilejui obținerea unui venit de peste 300 florini⁴⁸.

S-au cîntat și jucat cîntece și jocuri naționale, între care *Chio-reana*, *Hațegana* și *Româna*, remarcă corespondentul revistei *Familia*. Și pentru că participantele se dovedeau „puțin desăvîrșite” în cunoașterea limbii române, același corespondent menționa că în acel moment „un institut de creștere pentru fetele române în aceste părți este suprema necesitate”⁴⁹. Ședința a II-a a adunării generale, din 11 august 1869, a fost ocupată de citirea celorlalte disertațiuni și de ascultarea și discutarea rapoartelor comisiunilor.

Prima disertațiune, a lui Ioan V. Rusu, intitulată „Despre necesitatea de a ne studia istoria din punct de vedere național”, conține idei luate din opera corifeilor Școlii Ardelene, în special din a lui Petru Maior. Să reținem, între acestea, afirmația cu privire la importanța cunoașterii istoriei pentru existența unei națiuni, făcută mai înainte și de către Nicolae Bălcescu și atît de actuală și în zilele noastre, precum și ideea că mulți dintre români au avut, în decursul veacurilor, în istoria Transilvaniei și a altor state, un rol politic de prim ordin.⁵⁰

„Una din fontanele principale ale vieții naționale, — arată I. Rusu, — este, dar, memoria timpurilor trecute, care o păstrează istoria. O națiune, — continua el, — nu poate fără de condamnare proprie să se

⁴⁷ După ce Iosif Vulcan și-a rostit toastul „s-a ivit și o scenă comică. Dl. Vasiliu Dragoș luă cuvîntul și zise cam aceste: — Cînd jupineasa *Federațiune* a botezat districtul acesta dîndu-i numele de *Țara mămăligarilor*, și badea *Gura satului* a asistat la botez ca nănaș. Deoarece acum *Gura satului* e între noi se cuvine să ospătăm pe nănașul nostru. Dînsul a scris: a deunăzi, că va veni în *Țara mămăligarilor* ca să mănince mămăligă cu complot de porumbrele.

Deci, iubite, *Gura satului*, iată aducem mămăliga oftată... Apoi dezveli un blid de mămăligă și între aplauzele celor de față îmbie pe redactorul *Gurei Satului* Dl. Iosif Vulcan... frapat,... răspunse și mulțumi numai decît printr-un toast..., primit cu aplauze și zise între altele:

— Într-adevăr, domnilor, vi s-a făcut nedreptate, numindu-vă districtul *Țara mămăligarilor*, cînd d-voastre nici nu aveți mămăligă ci tocană... (În Cetatea de de Piatră mămăliga se numește tocană) (*Familia*, 1869, nr. 32, p. 381).

⁴⁸ *Familia*, 1869, nr. 32, p. 381

⁴⁹ *Ibidem*

⁵⁰ Exemplificînd această idee, I. Rusu se oprește la un episod istoric întîmplat în Asia Mică, în anul 1176. În timpul unei lupte Manuel Comnenul a fost salvat din pericol de către doi români, Lob și Toma din Dobâca, „care, în semn de renumerațiune pentru serviciile și bravurile lor, fură donați din partea regelui Ungariei, Bela, cu posesiunea a 9 sate în comitatul Dobăcăi” (*Transilvania*, 1869, nr. 18, p. 209).

uite și să-și renege trecutul; și dacă sămînța aruncată în trecut a fost bună e sperare că va produce fructe frumoase, va produce un viitor surizător și fericit”⁵¹. Revelatoare cuvinte, pornite din dorința realizării unei opere educative: fără prea mare efort, vom întrezări în ele și ideea cu privire la responsabilitatea istorică a prezentului pentru viitor, și a trecutului pentru prezent.

A doua disertațiune, ținută de Al. Buda, „Despre educația poporală”, urmărea același scop educativ, vizînd ridicarea bunăstării poporului român sub raport practic-productiv. Ea conținea o serie de sfaturi pentru îndătinarea practicării unei agriculturi moderne, pentru dezvoltarea industriei și pentru realizarea educației economice în școlile populare; de aceea „ar merita, — după expresia corespondentului *Gazetei Transilvaniei*, — să se tîlmăcească românilor prin toate comunele”⁵². Primul raport prezentat a fost cel al „consilierului aulic” Ioan Bologa. El se referea mai întîi la „Regulamentul despre mijloacele necesare pentru înaintarea Asociațiunii ASTRA”⁵³, și apoi la o scrisoare din partea societății *România* din Viena privind necesitatea unei intervenții a Asociațiunii la minister pentru dotarea corespunzătoare a catedrei de limbă română de la Universitatea din Viena⁵⁴.

Conform regulamentului aprobat de adunarea generală se stabilea ca în comitatele locuite de români să se întemeieze subasociațiuni ale „Astrei”, compuse din 6 membri și un director; fiecare membru înscris urma să cotizeze anual cîte un florin „spre scopul înaintării mai cu înlesnire a culturii poporului român”⁵⁵. Referitor la scrisoarea sosită din partea societății *România* din Viena se hotărî ca „Astra” să „re-cerce ministeriul pentru profesorul de limba și literatura română la Universitatea” (din Viena — n.n.)⁵⁶.

Al doilea raport prezentat de Iustin Popfiu se referea la regulamentul pentru folosirea cărților bibliotecii, la problema înființării unei tipografii a Asociațiunii și la tipărirea manualelor pentru școli.

După discuții aprinse se renunță la întemeierea unei tipografii pe considerentul că manualele școlare și așa le tipărește biserica, dar se hotărî numirea unor „noi oficiali”, între care și un bibliotecar, dat fiind faptul că cel vechi își neglijase sarcinile, și tipărirea unei cărți de agromonomie și a unui album⁵⁷. Cel de al treilea raport, prezentat de Mihail Pavel, vicarul Maramureșului, se referea la „Memorandul” sătmărenilor în chestiunea gimnaziului din Seini și la propunerea lui Iosif Vulcan ca femeile să poată fi primite ca „membre pîrtinitoare” ale „Astrei”.

⁵¹ *Transilvania*, 1869, nr. 18, p. 209

⁵² *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 66

⁵³ Proiectat de comitet și modificat de comisiune, regulamentul a fost aprobat de adunarea generală și înaintat spre aplicare comitetului (*Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 66)

⁵⁴ *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 62

⁵⁵ *Ibidem*

⁵⁶ *Ibidem*, nr. 66

⁵⁷ *Ibidem*

„Memorandul” sătmărenilor informa adunarea generală că în comitatul Sătmar s-a instituit, de cîțiva ani, un comitet pentru fondarea unui gimnaziu în Seini, care, într-o ședniță recentă a sa, a decis „înființarea unei loterii cu o sută de mii de losuri în favorul gimnaziului proiectat”, fiecare din aceste losuri costind 3 florini⁵⁸, și cerea sprijinul moral al Asociațiunii pentru această întreprindere. La insistența lui Mihail Pavel, sprijinit și de alți participanți, adunarea hotărî ca Asociațiunea să sprijine întreprinderea românilor sătmăreni. Propunerea lui Iosif Vulcan a fost aprobată; la baza acestei aprobări stă, cu siguranță, și atmosfera creată în adunare de elevata disertațiune a lui George Barițiu, la care ne-am referit mai sus.

Raportează, în continuare, Iosif Pop, asupra felului în care s-ar putea ridica statui sau plăci „în memoria bărbaților binemeritați de națiune”; comisiunea aleasă pentru această problemă propune și obține aprobarea adunării de a se edita „o carte de aur”, cu viața acelor care vor fi desemnați ca vrednici de a fi considerați eroi, incluși în „panteonul român”⁵⁹.

Urmără apoi alte trei rapoarte referitoare la: controlul socotelilor și remunerarea „unor oficiali”, la acțiunea de strîngere a taxelor pentru monumentul lui A. Mureșianu⁶⁰ și la bugetul propus pentru 1870.

Se stabilea, astfel, ca salariu anual pentru redactorul *Transilvaniei* suma de 400 florini, pentru casier 100 de florini și pentru secretarul II 400 florini, alocîndu-se, conform prevederilor bugetului pe anul 1870 suma de 3 000 florini „pre scopuri înaintătorie în literatura și cultura poporului român”⁶¹.

După citirea și dezbaterrea rapoartelor s-au făcut propuneri de primire în Asociațiune a unor personalități marcante ale culturii românești: Iustin Popfiiu a propus ca membru onorariu pe dr. A. Mussafia, profesor de limbi romanice la Universitatea din Viena, în timp ce Iosif Vulcan „făcu moțiunea ca Asociațiunea, prin comitetul său, să ceară din nou aprobarea guvernului pentru numirea d.lor B. P. Hasdeu și V. A. Urechia de membri onorari”⁶².

În final se discută propunerea locului adunării generale pe 1870; în numele românilor din Maramureș, Mihail Pavel invită Asociațiunea

⁵⁸ *Familia*, 1869, nr. 32, 22 august, p. 381

⁵⁹ Nu putem ști cît datorează Iosif Vulcan, autorul lucrării *Panteonul român*, apărută în 1869, acestei propuneri, sau cît îi datorează lui Iosif Vulcan, participant activ la adunarea de la Șomcuta, propunerea respectivă.

⁶⁰ În acest raport se arată că s-a strîns pentru monumentul proiectat suma de 160 florini (*Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 66, 8 septembrie)

⁶¹ *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 66, 8 septembrie

⁶² La Adunarea generală de la Gherla, din 1868, B. P. Hasdeu și V. A. Urechia au fost primiți ca membri ai Asociațiunii. Guvernul, însă, nu aprobase nici pînă în 1869 această primire și de aceea conducerea „Astrei” hotărî să se adreseze în acest sens, din nou, guvernului (V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Editura Științifică, București, 1968, p. 99; *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 62, 25 august).

în Sighetu-Marmației, însă „după oareșicare obiepțiuni, și la propunerea lui Barițiu, se primi Năsăudul, punîndu-se termen pe 8 august”⁶³.

Rostind apoi o cuvîntare „străbătătoare la anima” de mulțumire pentru ospitalitatea și aportul gazdelor și participanților, Ladislau Vasile Pop declară adunarea închisă. Un cor din localitate cîntă *Deșteaptă-te Române*. În aclamațiile participanților, fruntașii Asociațiunii părăsiră sala. Zece dintre ei, împreună cu alte persoane ce-i însoțeau, fură invitați la masă de către comitele suprem, ca semn de bunăvoință pentru activitatea „Astrei”, iar alții primiră aceeași invitație de la diverși intelectuali din Șomcuta.

Seara, începînd de la orele 18, în aceeași sală a clădirii pretoriale a avut loc o „conferență literar-muzicală”⁶⁴.

Cu această ocazie Constanța Dunca a ținut o conferință despre „Trecutul, prezentul și chemarea femeii române”. Ea „a dezvoltat tema cu atîta elocință — arată corespondentul *Gazetei Transilvaniei* — încît prefăcu pe ascultători și ascultătoare într-un entuziasm frenetic cu desele aplauze”⁶⁵.

S-au produs, apoi: O. Buda, cu piese de „fortepian”, I. Bădilă cu piesa „Somnambula” pe violină și o doină românească, precum și corul din localitate cu *Marșul lui Iancu* și în final cu *Deșteaptă-te Române!*⁶⁶. „Conferența literar-muzicală” se încheie cu un recital de poezie originală, făcut de Iosif Vulcan; „cele două poezii umoristice și una serioasă” stîrniră „cele mai frenetice aplauze (...) și un entuziasm atît de mare, încît la dorința comună fu silit a repeta cîteva strofe”⁶⁷.

Lucrările adunării generale de la Șomcuta erau astfel încheiate. Reușita lor a întrecut așteptările: „Încă nici într-un loc, — arată corespondentul *Gazetei Transilvaniei*, — nu s-a primit adunarea generală cu atîta simpatie, cu atîta dragoste, cu atîta splendoare, ca în districtul Cetății de piatră”⁶⁸; „Nici la o adunare ținută pînă acuma (...) n-au fost mai multe de văzut și de auzit”, scrie corespondentul revistei *Familia*⁶⁹.

Este demn de semnalat faptul că la aceste lucrări „a asistat și un număr considerabil de maghiari” și că, așa cum remarcă tot corespondentul revistei *Familia*, „toate foile ungurești au vorbit despre cele petrecute la Șomcuta într-un limbaj amicabil”, corespondenții acestora nesfiindu-se chiar să declare că interesul poporului român pentru între-

⁶³ *Familia*, 1869, nr. 32, 22 august, p. 381

⁶⁴ Cu ocazia acestei conferințe literar-muzicale s-a strîns o sumă de 173 florini care a fost oferită Constanței Dunca „spre scopurile întreprinderii sale literare” (*Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 62, 25 august).

⁶⁵ *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 62, 25 august.

⁶⁶ *Ibidem*

⁶⁷ *Familia*, 1869, nr. 32, 22 august, p. 382; Iosif Pervain, *Din corespondența inedită a lui Iosif Vulcan în Familia, Centenar, culegere omagială, 1865—1965*, Oradea, 1965, p. 200

⁶⁸ *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 63, 28 august

⁶⁹ *Familia*, 1869, nr. 32, 22 august, p. 382

prinderile de ordin cultural-educativ manifestat și cu ocazia adunării generale de la Șomcuta Mare, trebuie să fie luat ca exemplu de poporul maghiar⁷⁰.

Mult mai tirziu, abia peste 34 de ani, în 1903, aproximativ pe aceleași meleaguri, în orașul minier Baia Mare, va avea loc o nouă adunare generală a „Astrei”. Ca odinioară la Gherla, intelectualitatea română din Baia Mare și împrejurimi, participând la adunarea generală de la Oravița, din 14/15 septembrie 1902, a invitat conducerea „Astrei” să aprobe ținerea adunării generale pe anul 1903 la Baia Mare⁷¹, zonă așezată „la mijloc pentru Sătmar, Maramureș, Chioar și Selagiu”, în care „în 1881 Societatea pentru crearea unui fond de teatru român a avut o strălucită adunare”⁷². De aceea, în primele luni ale anului 1903 despărțământul Sătmar-Ugocea al „Astrei” și „alți fruntași din părțile acele”, întreprind acțiuni susținute de pregătire, ținând mai multe ședințe de comitet⁷³ la care s-a discutat modul de organizare a festivităților legate de desfășurarea adunării generale a „Astrei”, ce urma să aibă loc la Baia Mare în 9—10 august 1903.

Comitetul despărțământului s-a întrunit, apoi, la 27 martie 1903, la Baia Mare. Cu această ocazie s-a elaborat un plan al activităților ce trebuiau să preceadă sau să urmeze ședințele adunării generale din 9—10 august, cuprinzând primirea sărbătorească a Comitetului Central, seara de cunoștință, banchetul solemn din ziua primă, concertul, balul, excursiunile, — s-au designat persoanele ce urmau să rostească cuvântări din partea gazdelor, în diferite momente ale festivităților⁷⁴, s-a constituit un „birou central de trei inși” — Theofil Dragoș (președinte), Romul Avram (secretar) și Alexandru Breban (casier), și, în fine, s-au ales „cinci secțiuni”: una pentru primirea și „incvartirarea” oaspeților, alta pentru aranjarea concertului, a treia pentru aranjarea balului, a patra pentru banchet și a cincea pentru excursiuni.

La 10 mai 1903, Comitetul despărțământului hotăra lărgirea „biroului central de trei inși” și transformarea lui în „Comitet aranjator”, cu mai mulți membri și avînd un „birou permanent”, cu sediul la Baia Mare, sub președinția aceluiași Theofil Dragoș⁷⁵.

Tuturor celor care doreau să participe la adunarea din Baia Mare li se atrage atenția să informeze biroul permanent al Comitetului aranjator, „ca să poată organiza încartiruirea oaspeților (...) și cu banche-

⁷⁰ *Gazeta Transilvaniei*, 1869, nr. 62, 25 august.

⁷¹ *Familia*, 1902, nr. 36, 21 septembrie, p. 431.

⁷² *Ibidem*, 1903, nr. 26, 12 iulie, p. 311.

⁷³ În componența comitetului despărțământului Sătmar-Ugocea al Asociațiunii, constituit la 25 august 1898, cu ocazia unei „adunări generale constituante, ținută la Seini”, intrau la 1903, dr. Vasile Lucaciu, (secretar), George Șuta (director) și Alexiu Pop, Gavril Barbul, Atanasie Lupan, Iosif Stan, Alexandru Breban și Andrei Pop, ca membri (Arhivele Statului Baia Mare, *Fond Primăria orașului Baia Mare*, acte prezidențiale, act 64/1903).

⁷⁴ *Familia*, 1903, nr. 15, 26 aprilie, p. 179.

⁷⁵ *Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 118, 13 iunie.

tul să nu fie confuzie în momentul din urmă, spre dauna și neplăcerea tuturor”⁷⁶.

În urma unei ședințe a Comitetului despărțământului Sătmăr-Ugocea, ținută în prima jumătate a lunii iunie, la care s-a discutat stadiul pregătirilor în vederea desfășurării adunării generale, se publică un apel către publicul din Baia Mare și împrejurimi, redactat de către V. Lucaciu, prin care toți românii sunt invitați „pentru a-și da cu toții mâna frățească, pentru a pune umăr la umăr, ca primirea „Asociațiunii”, cea mai înaltă instituție națională a noastră, să se facă cu toată demnitatea”⁷⁷.

În același timp, pe cale publicitară, se anunță că, spre regretul intelectualității române din Sătmăr-Ugocea, Alecsandru Mocsony, președintele „Astrei” și Iosif Sterca Șuluțiu, vicepreședinte, „din cauze sanitare” nu pot participa la adunarea generală de la Baia Mare, în locul lor Comitetul Asociațiunii alegînd, pentru conducerea lucrărilor adunării generale de la Baia Mare, pe Partenie Cosma⁷⁸.

Comitetul aranjator fixează, apoi, în ședința din 26 iunie 1903, în cele mai mici detalii, procedura protocolară a desfășurării festivităților, pe care o și dă publicității⁷⁹.

Se stabilește, astfel, ca membrii despărțământului Sătmăr-Ugocea și ai Comitetului aranjator, în fruntea unei delegații de bărbați și femei, intelectuali și țărani, „aranjați” în semicerc”, să întîmpine la gară delegația Comitetului Central al Asociațiunii, cu buchete de flori și urări de bun venit, și să-i conducă la hotel.

În aceeași zi, la orele 20, în restaurantul hotelului („Grand-hotel”) va avea loc „seara de cunoștință”: se vor rosti discursuri, se vor cînta cîntece naționale românești.

În dimineața zilei de 9 august, Alexiu Berinde va ține un discurs despre însemnătatea acelor zile pentru românii din împrejurimi, iar președintele Asociațiunii sau delegatul său, invitat de către „o comisiune de 5 membri”, va rosti cuvîntul de deschidere a adunării generale, căruia îi va răspunde directorul despărțământului Sătmăr-Ugocea. Trebuia să urmeze, apoi, salaturile delegațiilor de la reuniunile culturale: Societatea pentru fond de teatru român, Reuniunea învățătorilor români din comitatul Sătmăr, dieceza Oradiei Mari, Reuniunea învățătorilor români din Sătmăr-Ugocea, dieceza Gherlei, și al altor societăți din comitatele vecine, cărora președintele le va răspunde, — și vizitele

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, nr. 126, 21 iulie.

⁷⁸ Din străinătate, unde se afla la tratament, Alecsandru Mocsony a trimis Comitetului despărțământului Sătmăr-Ugocea al Asociațiunii următoarea telegramă: „Regret viu că din considerațiuni sanitare nu pot saluta în persoană onorata adunare generală. Cu sufletul și inima sunt între Dvoastre. Pregătirile în stil mare ce le făcuse brava noastră inteligență națională din părțile Sătmărului și ale Ugocei, ne dau speranța că ideea culturii naționale va serba un nou triumf la Baia Mare. Cu această dorință mă recomand bunăvoinței domniilor voastre, Al. Mocsony” (*Telegraful român*, 1903, nr. 85, 31 iulie).

⁷⁹ *Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 148, 19 iulie.

oficioase la: primarul oraşului, Direcţiunea „bunurilor erariale”, şeful Judecătoreiei regeşti, Oficiul parohial, şeful poliţiei şi alte persoane „honoratorii”.⁸⁰

Directorul despărţământului va face, după aceea, invitaţia la banchetul festiv, pentru orele 13,30, la care vor rosti toasturi: preşedintele Comitetului Central (pentru monarh), Avram Barbul (pentru preşedinte), Alexiu Pop (pentru autorităţile publice ale comitatului şi ale oraşului Baia Mare), Constantin Lucaciu (pentru participanţi), Lazăr Iernea (pentru poporul român), Theofil Dragoş (pentru femeia română), Ioan Pop din Turţ (pentru reprezentanţii presei), Gavril Barbul (pentru diferite personalităţi din Sălaj, Chioar şi Maramureş), dr. G. Tripon (pentru tinerimea română), etc.

La ora 17, după o scurtă excursie în livada oraşului, se va ţine şedinţa festivă a secţiunilor literare ştiinţifice, iar la orele 20 „în sala festivă a hotelului orăşenesc” va avea loc un concert după următorul program:

1. Corul vocal al tinerimii academice, cu piesele: *Veselia*, din opera *Lucreţia Borgia*, de Donizzetti (cor bărbătesc) şi *Săi, române, săi în jos*, de T. Cernea;

2. *Piano Forte*, de Lucreţia Mureşianu⁸¹;

3. *Santuzza*, din opera *Romeo şi Julieta* de Gounod, cu acompaniere la pian de Virginia Gall;

4. *Rapsodie română*, de Libici, piano forte, de Valeria Iancu;

5. *Staccato Polca*, de Richardo Mulder, cu acompaniere la pian de Anuţa Oniţiu;

6. Cor mixt cu piesele *Dobrogeana* şi *Rămas bun codrule* de Mendelson;

7. Cor bărbătesc *Potpouri* din *Şezătoare* de A. Vidu;

8. *Doină* din opera *Mărioara* de Herman Kirchner, cu acompaniere la pian de Anuţa Oniţiu;

9. Opera clasică de Chopin, piano-forte de Valeria Isacu;

10. *Romanţa, Doina*, cîntate de Virginia Gall;

11. *Cîntece naţionale* la vioară, de Vasile Başiotă şi Alexandru Rus;

12. O arie clasică, una naţională, cîntată de Lucreţia Mureşianu;

13. Declamaţiune sau *Duet* de „domnişoare”;

14. Cor bărbătesc cu *Ciasul rău* de Alecsandri, muzică de Vorobchievici⁸².

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ „În 8 august am primit pe domnişoara Lucreţia Mureşian din Beiuş. O salutăm ca pre un cadou ce ne-au dăruit soarta bună şi sperăm mult de la talentul ei artistic şi de la şcoala din Munchen unde s-au perfecţionat în arta muzicii” (*Foaie volantă „Astra”*, 1903, nr. 1, 8 august, Baia Mare, în Arhivele Statului Baia Mare, *Fond Primăria oraşului Baia Mare*, acte prezidenţiale, act. 64/1903).

⁸² Preţul de intrare la concert, de persoană, a fost stabilit la: 6 coroane pentru locuri „de distincţie”, 5 coroane pentru cele „de primă clasă”, 4 coroane clasa a II-a, 3 coroane clasa a III-a, 2 coroane pentru „locurile de stat”, 4 coroane pentru galerie (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 148, 19 iulie).

A doua zi, începînd de la orele 10, va avea loc ședința a II-a, în care se vor prezenta rapoartele comisiunilor, disertațiunile și eventualele propuneri. După închiderea ședinței se va face o excursie în livada Széchényi, unde se va lua un prînz în comun „à la carte”, după care, la orele 20, în aceeași sală a hotelului, va avea loc balul⁸³.

După publicarea programului, primarul și căpitanul orașului Baia Mare sînt informați, prin viu grai și prin note scrise, despre ținerea adunării generale a „Astrei” la Baia Mare. Răspunzînd solicitărilor „cu multă amabilitate” ei au încredințat pe reprezentanții despărțămîntului că le vor da „tot concursul ca succesul adunării să fie cît mai splendid”⁸⁴.

Gestul autorităților va fi apreciat ca atare de către intelectualii români: „Onoare și recunoștință acestor nobili compatrioți. Asta e expresiunea sinceră a frățietății (...) Cei ce lucrează pentru cultura națională a poporului sunt adevărați patrioți și amici ai omenimei (...). Să trăiască frățietatea”, se arăta în primul număr al Foi volante „Astra”⁸⁵.

După ce a luat la cunoștință despre lucrările pregătitoare pe care Comitetul aranjator le-a desfășurat și despre amintitul program, Comitetul Central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” s-a întrunit la 2 iulie 1903, într-o ședință de bilanț al activităților pe anul 1902⁸⁶, în care se redactează, spre a fi dată publicității, o „Convocare” a adunării generale a „Astrei” de la Baia Mare⁸⁷, și se hotărăște ca participanților la această adunare să li se distribuie „800 exemplare din broșurile Asociațiunii, 200 din alte scrieri populare, de Ion Popea, de V. Borgovan și Pop Reteganul”⁸⁸.

Convocarea, semnată de Iosif Sterca Șuluțiu, vicepreședinte și dr. Ilie Beu, secretar II al „Astrei”, cuprindea o înșirare a punctelor din ordinea de zi a celor „două ședințe” ale adunării generale de la Baia Mare, ce trebuiau să aibă loc în 9 și 10 august 1903, informînd publicul că orice fel de propuneri trebuiau „să fie prezentate în scris președintelui Asociațiunii, în Sibiu, str. Morii nr. 8, cu 8 zile înainte de adunarea generală”⁸⁹. Astfel, ordinea de azi a ședinței întîii, din 9 august, ce trebuia să înceapă la orele 11, cuprindea, confrom convocării amintite: deschi-

⁸³ Arhivele Statului Baia Mare. *Fond Primăria orașului Baia Mare*, acte prezidențiale, act. 64/1903.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Cu ocazia ședinței, ținută la Sibiu, în 2 iulie 1903, Comitetul Central al „Astrei”, constată că în 1902 societatea a avut un total de venituri de 44 000 coroane din care 27 000 au fost destinate pentru fondul general, dar s-au cheltuit numai 25 000, restul de 2 000 capitalizîndu-se; că în acel moment „Astra” dispune de o avere totală în valoare de 580 000 de coroane, de o bibliotecă de „4 237 opuri în peste 5 000 tomuri” și că are un număr de 1 486 membri (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 139, 9 iulie).

⁸⁷ Convocarea s-a publicat în *Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 138, 7 iulie; nr. 142, 12 iulie; nr. 148, 19 iulie.

⁸⁸ *Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 139, 9 iulie.

⁸⁹ *Ibidem*, nr. 138, 7 iulie.

derea adunării generale, constatarea delegaților prezenți, raportul despre activitatea Comitetului Central în anul 1902, alegerea comisiilor (pentru examinarea raportului general, pentru examinarea socotelilor pe anul 1902 și a proiectului de buget pe anul 1904, pentru înscrierea de membri), propuneri eventuale, ședința festivă a secțiunilor literare (începînd cu orele 17), iar ordinea de zi a ședinței a doua, stabilit a fi începută la orele 10, în 10 august 1903: raportul comisiunilor, fixarea locului pentru proxima adunare generală, dispozițiuni pentru verificarea proceselor verbale, închiderea adunării generale⁹⁰.

Ziarele românești din Transilvania continuau să publice materiale informative cu privire la unele detalii de organizare a adunării generale cum sînt: transportul⁹¹ și cazarea⁹², precum și cîteva considerații asupra orașului Baia Mare și a împrejurimilor⁹³, și asupra menirii, în general, a „Astreii”⁹⁴.

Cei care au sosit primii la Baia Mare au fost tinerii „artiști”, incluși în programul concertului; în săptămîna dintre 2—8 august ei s-au pregătit intens în vederea „concertului” ce urmau să-l dea⁹⁵. În ziua de 8 august 1903, la orele 3 și jumătate, în gara orașului Baia Mare sosește trenul cu reprezentanții conducerii Asociațiunii, P. Cosma, dr. I. Beu, dr. V. Bologa, și I. Vătășan. Comitetul Despărțămîntului Sătmărucocea, în fruntea unei mari mulțimi de locuitori, intelectuali, lucrători mineri și țărani, îi întîmpină. Presa românească era reprezentată prin: dr. Sextil Pușcariu de la *Gazeta Transilvaniei*, I. V. Păcățianu de la *Telegraful român*, I. Rusu Șirianu și S. Bocu de la *Tribuna Poporului*, dr. V. Braniște de la *Drapelul*, V. Z. Moldovan de la *Libertatea*, dr. E. Dăianu de la *Răvașul*, I. Agîrbiceanu de la *Unirea*, V. Arteni de

⁹⁰ *Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, 1903, nr. 3, mai—iunie, p. 40—41.

⁹¹ Statul a acordat, pentru cei dornici să participe la adunarea generală a Asociațiunii, bilete de călătorie pe căile ferate, cu preț redus. Participanții vor putea veni la Baia Mare, cu trenurile „de către Viena-Buda-Pesta-Sătmăru”, la 10 ore din zi și la 10 ore din noapte; de către Brașov-Sibiu-Cluj-Dej la 3 ore p.m.” (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 151, 23 iulie).

⁹² Comitetul aranjator arată că oaspeții vor fi cazați la hoteluri sau în locuințele unor particulari „care, cu rară gentilență și-au oferit ospitalitatea pentru stîmății noștri oaspeți” (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 151, 23 iulie).

⁹³ Se menționa, astfel, că Baia Mare, avea în acel timp un hotar de 36 438 iugăre (iugărul este o veche unitate de măsură pentru suprafață, folosită în Transilvania, cu valoare de 5 775 m²) și o populație de 11 183 locuitori, din care 4 259 erau români (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, 6 august).

⁹⁴ „Astra” e o organizare destinată a propaga „conlucrarea frățească și solidară..., întocmirea lucrării tuturor, așa ca să poată aduce, nemijlocit, foloasele cele mai bune în primul rînd poporului nostru țăran...”, căci „de jos în sus, cu strădanie, cu înțelepciune se poate ridica nivelul cultural al poporului nostru și se poate întări iubirea sa către limba și literatura română și conștiința sa” (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 166, 2 august).

⁹⁵ Tinerii și tinerele române „de prin părțile Năsăud, Solnoc—Doboca, din fostul Chiór, din Sălaj, Marmăția și Ugocea” au constituit un cor mixt sub conducerea lui Vasile Bașotă (Arhivele Statului Baia Mare, *Fond Primăria orașului Baia Mare*, acte prezidențiale, act. 64/1903).

la Vremea, I. Roman de la *Lumina* și Adevărul și dr. V. Onișor de la *Revista Bistriței*⁹⁶.

Partenie Cosma, însărcinat și sosit să conducă lucrările adunării generale, este salutat în numele gazdelor de Alexiu Pop, printr-o cuvîntare „caldă”, străbătută de sentimente înălțătoare (...), într-o limbă frumoasă, pe care oratorul o rostește cu grai ferm și sonor⁹⁷. Din partea femeilor române, Tulia Târnoveau și Ioana Șerbac, le oferă buchete de flori. Partenie Cosma, mulțumind, apreciază îndeosebi simțămîntul național al localnicilor, după care, în frunte cu trăsura lui Alexiu Pocol, în care luase loc Partenie Cosma, „mîndrul convoi își face intrarea în oraș”. „Era o priveliște admirabilă” — relatează un martor ocular. „Alungul străzilor pe unde trece convoiul măreț publicul orășenesc salută cu plăcere pe oaspeții acum ai orașului întreg⁹⁸”.

Ținuta demnă a oaspeților, ordinea în care se prefigura a începe șirul festivităților, a impus, de la bun început, atît locuitorilor cît și autorităților publice băimărene, care s-au grăbit să asigure din nou conducerea Asociațiunii „despre deplina lor ospitalitate și prevenire (și

⁹⁶ Arhivele Statului Baia Mare, *Fond Primăria orașului Baia Mare* acte prezidențiale, act. 64/1903.

⁹⁷ Cuvîntarea, stenografiată de reprezentanții presei, avea următorul conținut:

„Ilustre Domnule Delegat! Onorabil Comitet!

În numele inteligenței și poporului român din împrejurimi am onoare a vă felicita de bun sosit. Două decenii trecură de cînd orașul nostru avu fericirea de a primi în sinul său elita română, cu ocazia adunării pentru «Fondul de teatru». Încă și astăzi ne este plăcută suvenirea acelor zile frumoase; dar astăzi inimile noastre îndoite se desfășoară, deoarece atunci a fost la noi numai fiica, însă acum suntem fericiți a saluta în mijlocul nostru mama culturii noastre naționale. Bine ați venit Domnilor! Acum împliniți dorul vostru fierbinte de a vedea arborat și în comitatul Sătmăr, stindardul măreț pe care, cu litere nepieritoare, sunt gravate cuvintele și idealul maestuos — «Cultura poporului român». Da domnilor! Ați adus acest stindard să-l implantați în sacru nostru pămînt, consfințit de singele și cenușa părinților, moșilor și strămoșilor noștri. Priviți în jur la fetele frumoase ale fraților și surioarelor de un sînge și de un nume, care vă întîmpină cu brațele deschise. Priviți, în timpul petrecerii pe la noi, în maestuoasa ghirlandă a munților și colinelor seculare, ce impresoară acest ținut, a căror piscuri, stinci, vilcele și șesuri încîntătoare răsună de dulcea noastră limbă românească, organul de viață al culturii naționale prin care trăiesc și înfloresc popoarele și fără de care umilire și moarte le așteaptă pe pămînt. Dar nu numai regiunea, ci și în inimile noastre a(le) sătmărenilor arde focul sacru al idealului național. Căci doar probe clasice au dat sătmărenii despre iubirea de neam și limbă strămoșească. Și dacă, sub presiunea curențului au fost și zăpăciți, asta a provenit din neîncredere și avem ferma speranță, sosind elita română, cu stindardul luminii la noi, acea neîncredere are să dispară și în locul ei va găsi la mijloc iubirea și stima între frați băștinași ai patriei noastre iubite, ca așa și noi românii, neîmpiedicați, să putem lucra, cu puteri unite la clădirea paladiului măreț al culturii noastre naționale. Sperăm că lucrurile noastre vor fi încununate de acest rezultat preadorit! Sub presiunea acestor avîntate sentimente primiți, încă odată, ilustre domnule preșident și onorabil comitet, felicitările noastre, împreună cu călduroasele urale: „Să trăiască și să înflorească ASTRA” (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 167, 11 august).

⁹⁸ Arhivele Statului Baia Mare. *Fond Primăria orașului Baia Mare*, acte prezidențiale, act. nr. 64/1903.

despre) (...) deplinul lor sprijin moral și cavaleresc⁹⁹. La orele 20 în sălile și grădina de vară a restaurantului de la „Marele Hotel”, împodobite cu flori și cu frunze de arin, mulțimea oaspeților se întrunește pentru „seara de cunoștință”.

În deschidere proprietarul Alexiu Pocol, unul dintre fruntașii români patrioți din localitate, care a finanțat tipărirea unor deosebit de interesante materiale de propagandă¹⁰⁰ (vezi anexa 2 și figura 1), rostește un discurs patriotic, care încearcă, într-un limbaj metaforic, să schițeze importanța culturii în general pentru popoare și a culturii românești, în special, pentru poporul român (vezi anexa 3).

Îi răspunde N. Vecerdea, dînd „expresiune bucuriei ce a simțit-o văzînd pretutindeni, pînă și în nordul țării, români însuflețiți de aceleași ideale ca pretutindeni”¹⁰¹, după care, celor mai de seamă dintre participanți li se împart cele cîteva publicații ocazionale ale despărțămîntului, precum și o splendidă medalie din argint bătut și piele de căprioară, oferită de către același Alexiu Pocol¹⁰² (vezi figura 2).

A doua zi, duminică, 9 august, din zorii zilei în oraș își fac apariția, în frunte cu fanfara lor, peste 300 de mineri din Valea Borcutului, îmbrăcați în uniforme albastre, spre a participa la festivitate.

Pe la orele 10, după oficierea serviciului divin, în timpul căruia Alexiu Berinde, un bun colaborator al lui Vasile Lucaciu, a ținut un discurs despre importanța „Astreii” și a adunării sale generale din acel an, — Partenie Cosma va deschide lucrările primei ședințe a Adunării generale de la Baia Mare. Invitat de către o comisie compusă din George Șuta, Gavril Barbul, Vasile Pop, Lazăr Iernea și Ioan Șerb, Partenie Cosma rostește un discurs „rememorativ”, în care trece în revistă istoria întemeierii Asociațiunii, realizările ei în domeniul culturii și educației naționale a poporului român (vezi anexa 4), folosind citate din vechile discursuri ale lui Barițiu și Șaguna¹⁰³.

⁹⁹ *Foaie volantă „Astra”, 1903, nr. 1, 8 august, Baia Mare.*

¹⁰⁰ Amintim aici *Foaia volantă „Astra”,* redactată de Constantin Lucaciu, care a apărut în 3 numere, în 8, 9 și 10 august 1903, *Programul invitația la concert și Foaia volantă „de suvenir”.*

¹⁰¹ *Gazeta Transilvaniei, 1903, nr. 167, 11 august; Familia, 1903, nr. 31, 16 august, p. 368.*

¹⁰² Medalia se compune dintr-o fibulă, de care, printr-un șnur tricolor românesc atîrnă un disc metalic (diametru 8,25 cm) învelit în piele de căprioară. Pe una din fețele discului sînt prinse două circumferințe inegale din argint, concentrice, avînd la mijloc o plachetă patrulateră (3, 2/2, 6 cm) din același metal, ornamentată cu imaginea chipului lui Mihai Viteazu în basorelief, și în diagonală, o grupare alegorică, constituită din două instrumente muzicale de suflat și o pană pentru scris, de care atîrnă, un ciucure tricolor compus din 9 fire răsfirate de mătase. Pe cele două circumferințe inegale e gravată următoarea inscripție: „Astra”, 10 august — 1903.

¹⁰³ Cele cîteva fraze citate dintr-o cuvîntare a lui Andrei Șaguna sînt suficiente spre a dovedi că acest conducător al poporului român din Transilvania era un gînditor luminat, militant pentru propășirea materială, prin dezvoltarea „industriei și agriculturii națiunii noastre”, și spirituală prin înaintarea în „literatură (și) cultură” (*Familia, 1903, nr. 31, 16 august, p. 368*).

Ca răspuns George Șuta, directorul despărțământului Sătmar al „Astrei”, rostește un elevat discurs, alcătuit aproximativ pe baza aceluiași idei cu privire la rolul Asociațiunii în dezvoltarea culturii românești și prin acestea în conservarea ființei naționale a poporului român (vezi anexa 5).

Din partea „Societății pentru fond de teatru român” ia cuvântul George Pop de Băsești, unul din membrii ei fondatori; el „salută adunarea... constatind că românii sunt capabili să ducă la îndeplinire, cu jertfe mari, în același timp mai multe instituții înalte culturale, din care să se răspindească binefăcătoarea lumină peste tot poporul”¹⁰⁴.

Se citește, apoi, o scrisoare prin care Alecsandru Mocsonyi își prezintă demisia din conducerea „Astrei”, oferind Asociațiunii, din partea sa și a lui Zeno Mocsonyi, o donație în valoare de 24.000 de coroane¹⁰⁵. Cu această ocazie delegații din Beiuș, Blaj, Brașov, Bistrița, Cluj, Dej, Făgăraș, Hida, Huedin, Lugoj, Năsăud, Oradea, S. Miclăușul Mare, Sătmar, Seliște, Sibiu, Șimleu, consemnați ca prezenți de biroul adunării, aprobă hotărîrea Comitetului Central, care numește pe Alecsandru Mocsonyi „prezident onorar al Asociațiunii”¹⁰⁶.

Pentru operativitate, la propunerea lui dr. Aurel Isac, plenul adunării aprobă ca raportul Comitetului Central pe anul 1902, „fiind tipărit și distribuit între membri, să se considere de citit”¹⁰⁷. Dr. Ilie Beu, notarul adunării, prezintă, însă, trei rapoarte speciale, ce urmau să fie supuse discutării și aprobării de către comisiuni: unul despre misiunea prim-secretarului Asociațiunii, unul cu privire la retragerea dr. Vasile Hoszu din Comitetul Central și altul privind cererea exprimată de sec-

¹⁰⁴ *Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 168, 12 august.

¹⁰⁵ Scrisoarea lui Alexandru Mocsonyi are următorul cuprins: „Onorat Comitet Central! Precum o scie onoratul Comitet Central, în urma stării slăbite a sănătății mele, spre viul meu regret, deja de mult nu mi-a fost posibil a împlini agendele mele ca president al Asociațiunii, și după ce nici pe viitor nu am prospecte mai bune, cu părere de rău mă văd îndemnat a mă retrage din acest nobil oficiu, care mi-a servit spre mare distincțiune. Rog, deci, ca onoratul Comitet Central să binevoiască a lua act de dimisiunea mea din considerațiuni sanitare. Totodată mulțămind călduros pentru bunăvoința ce mi-a dovedit on. Comitet Central în tot timpul cât am avut onoarea a sta în fruntea acestui mai însemnat așezământ cultural al poporului român din Ungaria și Transilvania, îmi iau voia a aduce la prețuită cunoștință a onoratului Comitet Central cum că eu, împreună cu vărul meu, dl. Zeno de Mocsonyi, donăm pentru Casa națională 24 000 coroane, care sumă zilele acestea va fi depusă la institutul de credit „Albina”.

Nu mă pot conedia de Dle Voastre fără a da expresiune de o parte a bucuriei mele asupra avîntului ce-l luase Asociațiunea îndeosebi de cînd a extins sfera activității sale peste întreg poporul român de sub coroana sfîntului Ștefan, de altă parte dorinței mele, ca activitatea ce o dezvoltă Asociațiunea în împlinirea înaltei sale misiuni culturale, să devină din an în an tot mai rodnică, spre binele material și moral al poporului român din patrie.

Cu această dorință mă recomand și mai încolo bunăvoinței onoratului Comitet Central, Birchiș, 24 octobrie, n. 1903” (*Analele Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului român*, 1903, n. 5, octombrie, p. 177—178).

¹⁰⁶ *Analele Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului român*, 1903, nr. 5, octombrie, p. 178).

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 156.

țiunile științifice literare ale Asociațiunii de a se destina, din bugetul pe anul 1904, o sumă de 720 coroane „pentru procurarea a trei schiopticoane”¹⁰⁸.

Se aleg, în continuare, patru comisii alcătuite din mai mulți fruntași ai Asociațiunii: 1. pentru examinarea raporturilor (dr. I. Ciurcu, dr. I. B. Dăianu, George Pop de Băsești; 2. pentru examinarea socoțelilor și a proiectului de bilanț pe anul 1904 (Florian Cocian, Andrei Cosma, Nicolae Nilvan, George Petrovan, Emeric Pop); 3. pentru înscrierea membrilor noi (Vasiliu Ardelean, Gavril Barbul junior, Athanasie Lupan, Gavril Sabo); 4. pentru propuneri (dr. Valeriu Braniște, Vasiliu Pop, dr. Theofil Vălean).

Profesorul beiușean Nicolae Fabian, interesat, cu siguranță, de educația poporului în spirit patriotic românesc, propune aprobarea tipăririi portretelor unor „persoane marcante ale istoriei românilor”, care să fie date țăranilor români „spre împodobire a locuințelor, în locul portretele străinilor”¹⁰⁹. Ca urmare se alege a Comisie alcătuită din dr. Valeriu Braniște, dr. Theofil Dragoș, dr. Aurel Văleanu și Vasile Pop, care discută interesanta propunere a lui Nicolae Fabian, solicitând Comitetului Central ca „prin secția sa competentă... să însărcineze pictorii cu executarea unor portrete” care, după tipărire, să fie răspândite prin intermediul conducerii despărțămîntului.

În urma cererii lui E. Dăianu se aprobă ca la ședința primei comisii, aceea pentru examinarea raporturilor, să participe, cu vot consultativ, și alte persoane.

După prezentarea telegramelor de salut ale reprezentanților despărțămîntelor Brașov și Orșova către adunarea generală, la orele 11 și 45 de minute ședința se încheie.

Conform programului stabilit, așa cum am arătat, dinainte, între orele 12 și 13 conducătorii Asociațiunii făcură vizitele oficioase, după care, împreună cu alți participanți, la orele 13,30 se întruniră, conform tradiției, la un nou banchet¹¹⁰.

Cu această ocazie au fost rostite mai multe cuvîntări în care vorbitorii s-au oprit în general asupra menirii și destinului „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român”. Printre „rîndurile” acestor cuvîntări se poate, însă, citi mesajul unui militantism ce depășește

¹⁰⁸ Schiopticonul este primul aparat de proiecție, folosit de către propagandiștii „Astrei” în activitatea lor cultural educativă.

¹⁰⁹ *Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 168, 12 august.

¹¹⁰ Vom menționa că un corespondent de la *Gazeta Transilvaniei*, nemulțumit de frecvența „banchetelor” organizate, în general, cu ocazia adunărilor Asociațiunii, arăta că acestea, „nu numai că ocupă prea mult timp dar și obosește (sic) pe public, în gradul cel mai mare. Ce rost are, arăta acesta, a sta patru sau cinci ceasuri la mese, la mîncare, și beutură și a asculta un potop de toasturi, cînd în același timp, s-ar putea face mici excursii prin împrejurime, dîndu-se astfel oaspeților îndepărtați ocazia de a cunoaște ținutul sau a ține vreo disertație pentru popor sau inteligență”. La banchet, s-au ținut, după cum arată corespondentul amintit, 16 „vorbiri”, deși erau suficiente 5—6, căci „în zgomotul tacimurilor oratorului vorbește aproape numai pentru cîțiva vecini care îl pot urmări cu atenție”. (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 168, 12 august).

acțiunea culturală. Dintre cele 16 „toasturi” (de fapt, adevărate discursuri) rostite de diferiți fruntași ai Asociațiunii¹¹¹, se disting în special cele ale lui Gheorghe Tripon, Constantin Lucaciu și dr. Vasile Luca-ciu¹¹². Dincolo de o anumită însușire literar-artistică evidentă, discursurile acestora argumentează întreaga activitate de păstrare și dezvoltare a limbii și culturii poporului român într-o strinsă relație cu moralitatea unei etnii majoritare românești bine alcătuite (vezi anexa 6).

În după amiaza aceleiași zile, între orele 17—20, s-a desfășurat „ședința pentru ascultarea disertațiilor”. Au vorbit profesorul blăjan Ioan Negruțiu, despre „Cultura rațională a pământului”¹¹³ și profesorul beiușan Florian Stan, despre „Țesăturile principale ale limbii românești, cu deosebită privire la sunetul „ă” și „î”¹¹⁴.

De pe poziția cunoscută a majorității intelectualilor transilvăneni din epocă elocventul profesor beiușean afirmă necesitatea menținerii unei limbi românești nealterate: „Tesaurul cel mai scump, mândria noastră națională, condițiunea sine qua-non a existenței poporului românesc, care azi își cere drepturile sale în lumea cultă, în saloanele literaturii, arată Florian Stan, ... este și întotdeauna va rămâne limba noastră românească”¹¹⁵.

În aceeași seară, începînd de la orele 20, în sala „frumos decorată de la Grand Hotel” are loc concertul, pregătit precum am văzut din timp, pe baza unui program variat. Vom remarca din acesta *Cîntecul ciocîrliei* de Mendelshon, executat de către corul mixt, *Ceasul rău* de Vorobchievici, executat de corul bărbătesc dirijat cu multă pricepere de V. Bașiotă, precum și piesele muzicale prezentate de către Lucreția Mureșian, Virginia Gal, Valeria Isac, Anuța Onițiu¹¹⁶. La sfîrșitul concertului participanților li se distribuie *Foaia volantă* „Astra” nr. 2, în

¹¹¹ „Toasturile” au fost rostite în ordine de: Partenie Cosma, Alexandru Breban, dr. Ilie Beu, Constantin Lucaciu, George Pop de Băsești, Lazăr Iernea, Athanasie Demian, Vasile Ardelean, Ion Pop, Ioan Rusu-Șirianu, dr. Gheorghe Tripon, Gavril Barbul junior, Elie Dejan, Dumitru Cionte, Romulus Abraham și dr. Vasile Lucaciu. (*Foaie volantă* „Astra”, 1903, nr. 2, 9 august).

¹¹² Discursul lui Vasile Lucaciu exprimă în mod direct ideea posibilității de a se dezvolta o cultură temeinică numai în contextul moralității și libertății naționale.

„Cultura o avem, — spunea el, — dar ea nu e întreagă pînă cînd nu poate lucra mină în mină cu cele două surori ale sale, morala și libertatea. Numai aceste trei unite pot fi adevărata deviză prin care neamul nostru va ajunge acolo unde dorim cu toții”. (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 168, 12 august).

¹¹³ Referitor la aceasta în *Foaie volantă* „Astra”, nr. 3, din 10 august 1903, se arată: „Eri, pe la 5 oare, a ținut bunecunoscutul disertant scriitor economic. I. Negruțiu o prelegere liberă la care a participat un mare public și mai cu seamă poporenii. Prelegerea, bine constuantă (alcătuită n.n.) a fost primită cu mare însuflețire.

¹¹⁴ *Familia*, 1903, nr. 31, 16 august, p. 370; aceeași disertațiune apare și sub titlul *Simplificarea scrierii sunetelor închise* (*Transilvania*, 1903, nr. 4, septembrie—octombrie, p. 185).

¹¹⁵ *Transilvania*, 1903, nr. 4, septembrie—octombrie, p. 185.

¹¹⁶ Arhivele Statului Baia Mare, *Fond Primăria Baia Mare*, acte prezidențiale, act. 64/1903.

care, pe lângă descrierea lucrărilor primei ședințe a adunării generale, se publică o listă cu numele membrilor despărțământului Sătmăr al Asociațiunii, ale tuturor celor ce și-au adus contribuția la buna desfășurare a festivităților ocazionate de adunarea generală (vezi anexa 7), precum și două „fabule”: „Vecinicul stejar” și „Naea” (vezi anexa 8).

A doua zi, în 10 august 1903, la ora 10, lucrările adunării generale se reiau. Dr. E. Dăianu, ca reprezentant al Comisiei încredințate cu examinarea raportului general al Comitetului Central, prezintă un referat în care recomandă adunării generale să primească propunerea privind construirea „Casei naționale” făcută de Comitetul Central, și să aprobe cererile de demisie din comitet ale lui Ioan Crețu, Vasile Hossu și Cornel Diaconovich.

În contextul general al acțiunilor pentru dezvoltarea învățământului românesc Elie Dăianu propune, din partea comisiei pe care o reprezenta, ca din bugetul anual al Asociațiunii să fie destinată, în fiecare an începând cu 1904, suma de 2000 de coroane „pentru aranjarea școalelor lipsite”¹¹⁷. Reluând această propunere și aprobând-o în principiu, Nicolae Nilvan, susținut de Valeriu Braniște și Elie Dăianu, cere adunării să hotărască ca cele 2000 de coroane să fie destinate „pentru procurarea de cărți și reviste didactice”¹¹⁸.

În vederea îmbunătățirii activității de culturalizare, Valeriu Braniște propune ca secțiunile științifice ale Asociațiunii să fie obligate a activa după un program de acțiune anual, a cărui îndeplinire să o controleze plenul adunărilor generale anuale.

După o serie de discuții pe marginea propunerilor de mai sus se decid următoarele:

1. Validarea raportului general al Comitetului Central pe anul 1902;

2. Aprobarea „moțiunii de condoleanță” pentru foștii membri ai „Astrei”, decedați în anul ce a trecut de la adunarea generală din 1902;

3. Acceptarea demisiilor motivate ale lui Ioan Crețu, Vasile Hossu și Cornel Diaconovich și respingerea, ca neîntemeiată, a demisiei lui dr. A. Bunea;¹¹⁹

4. Exprimarea recunoștinței față de bunăvoința institutului bancar „Albina” care a administrat, în mod gratuit, „averea” Asociațiunii, față de serviciile aduse de către Andrei Cosma, în chestiunea administrării „lăsamintelor” testamentare făcute Asociațiunii de către George Filip și dr. Ioan Nichita, față de donatorii obiectelor pentru întemeierea unui muzeu etnografic național și față de funcționarii „Societății

¹¹⁷ *Analele Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român*, 1903, nr. V., octombrie, p. 158.

¹¹⁸ *Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 168, 13 august.

¹¹⁹ Adunarea generală, după ce aprobă demisiile lui Ioan Crețu, Vasile Hossu și Cornel Diaconovich, cărora le exprimă recunoștință pentru activitatea lor prodigioasă, hotărăște ca „dr. A. Bunea să-și reocupe locul între membrii Comitetului Asociațiunii” (*Analele Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român*, 1903, nr. V, octombrie, p. 158).

inginerilor și arhitecților din Viena” Fr. Graber (consilier aulic), A. Wietmanus (consilier suprem edil) și A. Werner (arhitect);

5. Aprobarea sumei de 120.000 coroane pentru întemeierea unei „Case de chirie” (destinată închirierii, spre obținerea unor venituri bănești) și a „Casei naționale” (muzeu etnografic);

6. Alocarea anuală, din bugetul Asociațiunii, începînd cu 1904, a sumei de 2000 coroane „pentru ajutorarea școalelor lipsite, din care sumă să se procure cărți școlare”;¹²⁰

7. Executarea imediată a tuturor hotărîrilor „restante” luate de adunările generale anterioare;

8. Aprobarea propunerii lui Valeriu Braniște conform căreia „Comitetul Central se încredințează a invita singuraticile secțiuni ca fiecare să elaboreze, separat, pînă la adunarea generală viitoare, cite un plan de lucrare, stabilindu-se detaliat scopul apropiat al lucrării și mijloacele cu care tind la atingerea acelui scop”¹²¹.

În continuare, adunarea generală, după ce ascultă raportul comisiei care trebuie să examineze problema posibilității tipăririi și popularizării portretelor unor personalități marcante din istoria poporului român, ținut de Valeriu Braniște, hotăra, la propunerea lui Pavel Rotariu, ca această chestiune să fie studiată cu atenție de către Comitetul Central, și la viitoarea adunare generală să se ia „o decizie pozitivă”¹²². Partenie Cosma dă cuvîntul apoi lui Andrei Cosma, spre a citi referatul cu constatările „comisiunii încredințate cu cenzurarea socotelilor Asociațiunii” pe anul 1902 și a proiectului de buget pe 1904. Adunarea generală aprobă felul în care a fost gestionată „averea” Asociațiunii în anul 1902, hotărînd, în urma cererii secțiunilor științifice, să acorde, pentru îndeplinirea viitoare a programului lor anual de activitate, suma de 1720 de coroane; acceptă, cu unele modificări, „Proiectul de regulament de casă” și „Normativul pentru administrarea fondurilor și fundațiilor Asociațiunii”¹²³; aprobă, de asemenea, raportul comisiei pen-

¹²⁰ *Analele Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român*, 1903, nr. V., octombrie, p. 159.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² Valeriu Braniște considera că aceste tablouri trebuie să fie executate numai de către pictori de naționalitate română „putîndu-se astfel încuraja în același timp și arta națională” (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 169, 13 august).

¹²³ În ceea ce privește Proiectul de regulament de casă se precizează că orice document de evidență contabilă va fi validat numai de semnătura președintelui „Asociațiunii” și a unui reprezentant al „firmei Albina”. Referitor la „Normativul pentru administrarea fondurilor și fundațiilor Asociațiunii” se precizează că „pentru plata cheltuielilor prevăzute în buget care se repetesc periodic, cum sunt salariile funcționarilor, corpului didactic și ale personalului de serviciu etc., sumele trebuincioase le ridică... cassarul de la institutul „Albina” pe baza unui document... contra semnătura de președinte...”. De asemenea, toate operațiunile financiare ale Asociațiunii se vor face prin banca „Albina”, căreia îi revine și rolul de a păstra orice „hîrtii de valoare... cu o însemnare specificată pe categorii și numeri... în două exemplare; unul subscris de președintele și cassarul Asociațiunii. (. iar al doilea subscris de firma „Albinei”. (*Analele Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român*, nr. V, octombrie, 1903, p. 162).

tru înscrierea noilor membri, prezentat de Ioan Șerbac, din care rezultă că în rândurile Asociațiunii au intrat, cu ocazia adunării generale, încă 24 de membri (5 fondatori, 5 pe viață, 9 ordinari și 5 ajutători)¹²⁴.

La propunerea lui Nicolae Vecerde, Ioan Negruțiu, profesor în Blaj și Iuliu Munteanu, jude de tribunal în Sibiu, — sînt aleși ca membri ordinari în Comitetul Central. După ce se citesc „depeșile” de felicitare sosite „pe adresa adunării generale” din partea mai multor persoane și instituții din peste 30 de localități, Partenie Cosma declară adunarea generală închisă. Alexandru Breban mulțumește apoi „în termeni călduroși, în numele sătmărenilor, tuturor pentru participare la această adunare. Un bal splendid a închis șirul festivităților care vor rămîne neuitate în aceste părți”¹²⁵.

La acest bal, ca și la celelalte festivități de altfel, au participat oficialitățile orașului. Amabilitatea acestora era însă cenzurată de grija pentru „menținerea legalității”. De aceea, observatorul poliției, prezent în special la banchete, a notat mai ales „toasturile” rostite de participanți, spre a le supune apoi unui control riguros ca nu cumva în acestea să se strecoare „ideea militantismului politic național român” (vezi anexa 9).

Aceluiași control i-a servit și presa oficială băimăreană. Lăudînd, în acele zile, entuziasmul participanților la lucrările Adunării generale și trecînd în revistă festivitățile, corespondentul publicației „Nagybánya” lua atitudine împotriva unor „excese”, ca tipărirea culorilor drapelului tricolor românesc pe programul de dans, care după opinia sa „au vrut să strice atmosfera, efectul bun pe care l-a impus înalta ținută a membrilor «Astrei»” (vezi anexa 10).

Presa românească, în schimb, a publicat în acele zile numeroase materiale despre însemnătatea și ecoul adunării generale de la Baia Mare, apreciînd îndeosebi participarea „totală” a poporului și entuziasmul conducătorilor „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român”.

---

¹²⁴ Prezentăm mai jos o listă cu numele a 19 din cei 24 de noi membri după cum urmează:

a) Membri fondatori: Dr. Ioan Vaida, proprietar în Alparet, Dr. Theofil Dragoș, avocat în Baia Mare, Alexiu Pocol, Vasile Pop avocat în Arad și institutul „Sătmăreana”;

b) Membri pe viață: Alexandru Pop, „jude de tablă”, în Baia Mare, Alexiu Pop, preot în Săsar, Daniil Napoian, preot în Botiz, Asociațiunea „Perșeu” din Chiusbaia și Antonia Dunca din Sătmăr;

c) Membri ordinari: Nicolau Dragoș, preot, dr. Sterie Ciurcu, medic, Augustin Moșolygo, preot, Iosif Pop, jude de tribunal, Iosif Orga, contabil, Alexandru Breban, preot, dr. Tiberiu Brediceanu, candidat de avocat, Vasile Hossu, jude de tablă și Ioan Marcu, „cassar la bancă”.

(*Analele Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român din Transilvania*, 1903, nr. V, octombrie, p. 162).

¹²⁵ Remarcînd că trimiterea telegramelor, care au ajuns la destinație „schimonosite și indescifrabile”, a costat suma de 80 coroane, corespondentul *Gazetei Transilvaniei* susținea că acești bani ar fi putut fi cheltuiți pentru edificarea Casei naționale (*Gazeta Transilvaniei*, 1903, nr. 169, 13 august).

„Adunarea generală a Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român, ținută în 9 și 10 august în Baia Mare, arăta corespondentul periodicului blăjean *Unirea*, a fost într-adevăr o sărbătoare națională. Modul cum a decurs adunarea și festivitățile și toate cîte au fost ne-au întrecut așteptările”¹²⁶;

„Demult nu a avut „Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român” o adunare generală atît de succesă, ca cea din anul acesta, remarcă corespondentul *Telegrafului român*;

„Zelul dezvoltat din partea despărțămîntului Sătmar-Ugocea... și a diferitelor comitete locale pentru a da acestor serbări culturale românești splendoarea cuvenită, scrie același corespondent, e vrednic de toată lauda, și răsplata binemeritată afle-și-o toți tocmai în succesul obținut cu aranjarea acestor zile de adevărată sărbătoare națională românească”¹²⁷;

„Poporul asculta cu aviditate... vorba românească, se scria în *Drapelul*, — pe care, afară de biserică nu o prea aude... Femei și bărbați, adulți și bătrîni, ședeau pe scaune ca bătuți în cuie, și trei zile nu s-ar fi mișcat de acolo, cu așa plăcere ascultau sunetul vorbei românești... ”¹²⁸

---

¹²⁶ Corespondentul de la *Unirea* este impresionat îndeosebi de „toastul” rostit la unul din banchete de către țăranul (proprietar din Negreia) Athanasie Demian, în care acesta arată încrederea țărănimii române în general în conducătorii Asociațiunii. „Poporul român, arată d-l Demian, a fost totdeauna recunoscător față de conducătorii săi. Virtutea aceasta o nutrim și noi țărani de acum. Fericit ar fi poporul nostru dacă s-ar împlini ceea ce înainte vorbitorii au zis. Noi țărani, continuă A. Demian, ne iubim limba și legea. Povăluți-ne d-voastră și mai departe... și veți vedea rezultatele frumoase la care vom ajunge”. (*Unirea*, 1903, nr. 33, 15 august).

¹²⁷ *Telegraful român*, 1903, nr. 84, 11 august.

¹²⁸ *Drapelul*, 1903, nr. 92, 20 august.

ANEXE DOCUMENTARE:

1

PREA ONORATE DOMNULE REDACTORE!

Sistemul cest nou inaugurat cu pașii cei mai repezi, înaintează după un plan calculat, spre a-și ajunge scopul său de desnaționalizare. Ca un fulger se lăți faima că Ilustr. Sa Șiorbanu, căpitanul suprem a(l) Chióruului, este rădicat din postul său și înlocuit prin eminentul propunătoriu din Dieta Pestei, Ujfalusi — ales deputat din cercul Baia Mare cu intrigi și înșelăciuni, în contra convoirii românilor de aici. Șciirea aceasta se adevieriază în 5 aprilie, cetind în jurnalul oficios din Pesta această denumire; în Chiór Ujfalusi, în Zarand Janesko, în Maramureș renumitul Man (...), în Arad Popa Georgiu (...). Iată șefii cei mari; deschilinit ne interesează pre noi Chioarul „acest locu curat român, în apropierea Baiei Mare. Ujfalusi, om cu avere și stare în Satu-Mare, va influența foarte în Chioar și prin maghiarii din Baia Mare care (...) umblă după posturi. În Satu-Mare nu-i viață națională, în Chioar se sugrumă: Dumnezeu! Ce va fi cu noi! Mare durere și întristare și preîngrijare adincă ne-a cuprins inima tuturor. Ne bucurăm însă că nu s-au denumit vreun renegat, că așa însuși cu armele noastre omoria pe Chioreni.

Pre Onorate Domnule! Când cu un popor se joacă ca ou și pila și ești numai instrument și vezi cum îți gătesc mormîntul Te cuprinde o durere adincă, te dezgustezi și de unul și de altul. Din anul 1848 a fost românul tot batjocura tuturor (...) și totuși (guvernanții) poftesc ambii ca să fii cu credință și alipire adecă să te tundă, să te mulgă; în urmă, văzînd și tăcînd, să te ducă la măcelăria!

Pînă cînd, o, Doamne!

Noi avem speranța în Dzeu și în caracterul cel probat și tare al poporului. Însă azi vedem și aceea că cultura poate fi numai și numai scutul de scăpare și mai cu deadinsul prin cultură poate un popor via, iar altul prin necultură a se înmormînta! Nici o fracțiune a poporului român nu e expusă în așa măsură desnaționalizării ca poporul român din Ungaria, anume poporul nostru sătămărean, marmațian, ugoșian și că în adevăr s-au deznaționalizat și pînă acuma mulți se vede din n-rul cel mare al contingentului însemnat a(l) renegaților, parte bisericești, parte civili, carii apoi, ca instrumente, ni le împung sulîță în corpul național. Ca comune întregi, Dorogu, etc. unde înainte de asta cu 30—40 ani au fost tot poporu român creștin, cu preoții săi în frunte, azi numai estratele matriculare de atunci adevăresc așa

ceva (...) fiind că sunt calvini și maghiari, iar rușii maghiarizați, care umblă a înființa episcopat g(reco)-c(atolic) maghiar. Ce absurditate și anomalie religioasă?! (...) inderentism în popor, amăgire în partea streinului, capacitate oarbă, (...) totu atitea semne spre decadenție. D'apoi proselitismul religionariu?!

Aceste împrejurări și aceea convingere că cu jele ar privi națiunea cum 100 mii români din Satu Mare, 65 mii din Chiór și 60 mii din Maramureș și cîteva din Ugocea acum se ruinează din neștiință, lipsa cunoștinței de sine, prin moravurile perfide, împrumutate de la streini, comasațiuni stricative, imitațiuni (...) și altele, apun și se topesc (...) — am aflat cu cale subscrișii, pătruși de toată confidența, de binele poporului și viitorul nostru, a vă consulta și a ne adresa către P.O. D-voastre și către Bărbatul națiunei — către acel caracter solid și nestrămutaver, care, și acărui nume cu pietate de bine să-l rostească fii națiunei, înțelegem către P.O.D. Barițiu, pentru a ne întinde deslusire, consiliu, în următoarele:

Vă este cunoscut că în anii trecuți unii inși au tentat înființarea unui gimnaziu românesc pe aici, dar starea materială cea debilă a paralizat această tendință; de atunci a(u) trecut cîțiva ani și cauza gimnaziului înființîndu zace în letargie. Nu avem gimnaziu, nu avem școală bună de fete; pruncii și fetele noastre studiază la străini unde e foarte bine îngrijatu despre aceea de zice poetul german... Și pentru aceea, ne fiind noi în stare a-l înființa, n-ar fi oare cu scop:

1. Fiind că un gimnaziu în părțile aceste e recerință națională, e pentru interesul întregii românimi, e un muru împedecatoriu în contra valurilor maghiarizatoare, e un scut apărătoriu și conservatoriu a întregii românimi și deschilinit a naționalismului din părțile aceste, prin urmare trebuie să zacă în interesul tuturor înființarea lui, — n-ar fi oare cu scop a cere un ajutor din Principatele Unite, spre înființarea lui?;

2. Poate-se așa ceva spera de acolo și în ce mod, cu ce pași s-ar putea ajunge scopul acesta?;

3. Ni este cunoscut că Guvernul ar împedeca așa ceva; ce modalitate ar fi a se observa în procedură?

Prea Onorate Domnule! Cunoscîndu-vă din principiile sănătoase, din conclucraea asiduă dovedită pînă acuma pe câmpiile naționalismului; cunoscîndu-vă de o autoritate publicistică și sciind întimitatea ce o aveți către Bărbatul națiunei — cu toată confidența, pentru binele naționalu, fericirea fiilor noștri, ne rogăm către P.O. D-voastre cu aceea convingere morală că ne veți considera pașii aceștia ai noștri de așa cari sunt făcuți fără interes mirșlav, egoism, și altele.

D-zieu ni-e martore că din Sinceritatea inimei facem această adresare, au nu auziți neuitaverul poetu: „Uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri” — și órecînd avem lipsa cea mai mare de conțielegere, unire, nu atunci cînd ne amenință pericolul? (...).

Împrejurările noastre vă sunt necunoscute; poate însă le cunoaștem noi care viețuim în dinsele.

Vă rugăm, dară, cu deplină reverință, de am merita încrederea P.O. D-voastre în Epistora privată a ne consulta și de a-ți afla de bine a arăta și calé pe care ar fi să purcedem în lucrarea mai departe.

Totodată, ce după cunoscuta-Vă circumspecțiune a-ți afla de bine să rămînă secretu în publicu a nu se da, ne rogăm din unicul motiv ca să nu ne prevină împedecîndu-ne lei rugienți.

Eu, ca să fiți cu deplină încredere, din circumspecțiune ne subscrim numele cu sigiliul oficial și a(l) numelui:

Ne rogăm, în urmă, cu deplină stimă, orice a ne adresa sub adresa „V. Oficiu protopopesc, în Nagybánya seu M.O.D. Teodor Sabo, protopop în Nagybánya”.

În urmă primiți cordiala noastră salutare cu care suntem Baia Mare, 5 aprilie 1867, Al. P.O. D-voastre adinc reveritori. Teodor Sabo, protopop din Distr. B. Mare și M. Sprie, Asesor consistorial, Ștefan Biliu, profesor a(l) Religiei și a(l) Limbei romane în gimnaziul R.C. Baia Mare.

Oare n-ar fi bine și cu cale în jurnalele din principate acestea a le face cunoscute?; relăcând cele de relăcut, numele și persoanele, pute-s-ar face așa ceva fără periclitarea noastră? Cugetați P.O. D-voastre și faceți cum a fi mai bine.

Transmitem Epistola aceasta, pentru siguranță, cu maniera ca și cum ar fi bani în dînsa, că ne aducem aminte de patima celui din Gazetă și se nu o spargă oarecum la Poștă.

Tot aceiași

(Biblioteca Academiei R.S.R., *Fond corespondența Barițiu*, manuscris 1 005, fila 272).

2

Foaie volantă, compusă dintr-o filă; pe prima pagină o fotografie a Columnei lui Traian și a forumului roman, sub care scrie:

„Columna lui Traian, suvenir din ocaziunea adunării generale a „Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului român”, ținută în Baia Mare, la 9 și 10 august 1903. Dedicată oaspeților despărțămîntului Sătmár-Ugocea al Asociațiunii”.

Pe pagina a II-a o poezie intitulată „Ad columnam Traianam Carmen” (Odă către columna lui Traian) semnată de Hildebrand Frolo, reproducă în latinește și în românește după cum urmează:

1. Emmus crescens velut arbor alta Arva quae vincit populata large Flebiles inter Latti ruinas Ecce Columnal	4. Te Ulpius victor posuit tropaeum Fata tu hinc vivis memorare nostra, Gloriam servans celebrem parentum Corpore sancto
2. Ecce longaevis veneranda saeculis Quan simul vidit peregrinus hospes Gaudio exultans patrio susurrat: Ulpiæ salve!	5. Daciae apparent lacrimosa bella, Hinc movet diras Agathirsus iras, Acriter Romae hinc properant manipuli Caesare rege
3. Dolce tu nomen patriae remotae Orbis extremas canis usque ad oras, Cara tu longe patriae sacrata Surgis imago	6. Iam parant scithico coruscae Ulpio claros aquilae triumphos Iam nova ex bello generatur almae Filia Romae

7. Quippe Traiano duce iam Quiritum Carpathi campos habitant Penates Atque Romanum patiuntur arva Dacica aratrum 8. Inde ad extremas orientis oras Crescit invicte soboles nepotum, Inde romoenae generosa gentis Nomina nostrae 9. Horreda exurgens subito procella Nos quidem saevis agitavit austris; Barbaram longros rabiem per annos Undique passi,	10. Vivimus tandem tamen et valentes Strenue obstatum, nova, dum minaces Funera et clades meditantur hostes Tollere circum 11. Sive Romaeno dederit merenti Nobiles palmas moderator altus, Sive perfracti numero ruemus Pondere magno 12. Sospes alterne maneat Columna Incltyi Nervae generisque nostri Omnibus terrae populis latinum Dixeris ortum

de HILDEBRANDUS FROLLO

ODĂ CĂTRE COLUMNA LUI TRAIAN

1. Ca un arbore înalt în mijlocul unei câmpii pustiite în lung și în lat, iată de departe, ridicându-se Columna, printre ale Lațiului triste ruine!

2. Iată pe cea sfințită de lungi veacuri; Îndată ce străinul drumeț o vede, șoptește tresărind de bucurie; O fiică a lui Ulpiu Traian, fii satulată!

3. Tu faci să răsună al patriei nume dulce, pină la cele mai îndepărtate unghiuri ale lumii, departe de țară, tu te ridici, ca o a ei scumpă icoană.

4. Pe tine te-a pus ca trofeu, învingătorul Traian; de atunci trăiești spre a vorbi de ursita noastră, păstrind pe sfințitul tău corp a părinților noștri glorie măreață.

5. Înaintea ochilor mei se desfășoară ale Daciei războaie crunte; de o parte se avântă, furios popoarele barbare, din cealaltă parte pornesc și nestăvilite se apropie batalioanele romane, călăuzite de însuși Cezarul.

6. Iată cum acvilele, scuturind aripile, se lasă asupra dușmanului, prin a lui măcelărie găind lui Ulpiu un strălucit triumf: și iată cum din război se naște Romei o nouă fiică.

7. Deoarece, Traian călăuzindu-i, penatii cviriților încep a locui în câmpiile de la poalele Carpaților și ogoarele dace primesc răbdătoare să treacă asupra-le pluguri romane.

8. De acum crește neîncetat la marginile îndepărtatului Orient un neam de nepoți ai Romanilor, de aici se trage numele de roman al poporului nostru; nume prea nobil.

9. Vijelia, ce-i drept, ridicându-se neașteptată și furioasă asupra-ne, ne-a zguduit crunt; am îndurat ce-i drept un șir de ani îndelungați turbarea barbarilor de pretutindeni;

10. Și totuși, totuși noi trăim și ne împotrivim voinicește, pe cînd dușmanii amenințători chibzuiesc, în jurul nostru să puie la cale noi măceluri și noi dezastre.

11. Fie că Dumnezeu, Prea Înaltul cirmuitor va da Românului nobila și bine-meritata victorie; fie că, zdrobiți de număr, vom cădea cu mare zgomot.

12. Tu, O, Columnă a faimosului Nerva Traian să stai vecinic, neclintită și să zici tuturor popoarelor de pe pământ despre originea latină a neamului nostru.

HILDEBRAND FROLO

Baia Mare (Nagy Bánya) Tipografia lui Ștefan Nanasy. (Arhivele Statului Baia Mare, *Fond Primăria orașului Baia Mare*, acte prezidențiale, act. 64/1903.)

3

DOAMNELOR ȘI DOMNILOR, ILUSTRĂ SOCIETATE!

E obicei în societatea românească să primim cu brațe deschise pe oaspeții noștri iubiți, să le spunem din inimă un bine ați venit.

În seara aceasta eu primesc prescisele acestei datini frumoase, când în numele despărțămîntului nostru Sătmăr-Ugocea vă spun din adîncul inimii bine ați venit. Nu numai atît! Domnia Voastră nu numai că sunteți oaspeții noștri prea stimabili și mult iubiți: din momentele aceste inimile noastre palpită în sentimente înalte, cerești, fericitoare.

Domnia voastră sunteți apostolii, propovăduitorii, reprezentanții culturii noastre naționale.

Ah! Ce dulceată, ce farmec se înstăpînește preste inima mea, când am ocazia sărbătorească să salut o ceată atît de ilustră de oaspeți, care ni se prezintă împodobii cu razele strălucitoare ale culturii naționale.

Și ca bucuria noastră deplină să fie, și ca societatea noastră să fie mai splendidă și mai frumos încolorată, ați adus și pre aceste încîntătoare odrasle ale secului frumos, ca și femeia română să-și ia partea sa din lucrarea noastră pentru cultura națională.

Chipul și asemănarea lui Dumnezeu mi se arată în ființa sa adecvată, cu graiul său, cu nemărginitele și neprețuitele sale comori, cu podoaba sa nefățărîtă, nefalsificată, cu cultura sa națională.

Ce sublim, ce încîntător e un om și un popor îmbrăcat cu această podoabă, care îl constituie în felul său, în individualitatea sa, în persoana sa și îi asignează locul cuvenit în marea familie a omenimei.

Așa-i compus universul acesta mîndru și tainic. Vorba e cine îl pricepe?

Diamantul și zefirul, aurul și argintul, seria nesfîrșită a cristalelor zac lingă-olaltă, în sînul pămîntului, fără să înțeleagă valoarea lor, strălucirea lor.

Se întrec între sine arborii seculari, florile gingașe: pricep ele însemnătatea lor proprie?

Ne slujesc paserile, animalele blinde și sălbatice, slabe și puternice, cu cîntecul lor sau cu puterea lor, sau cu alte calități! Ce știu ele ce sunt și pentru ce slujesc?

Toate aceste numai omul le pătrunde și cu priceperea sa stă ca un domnitor nebiruit în mijlocul universului întreg.

Pe toate le clasifică, le numește, le studiază și prin viața sa își imprimă caracterul propriu în viața ființelor exprimînd, cu scînteia minții sale, cuvîntul măreț: sum om!

Și omul cu inima, cu gîndul, cu tezaurul limbei sale se constituie în familie, în popor, în acțiune. Și cultura ne dă conștiința vredniciei noastre și, în lupta pentru existență, ne dă și armele de apărare și speranța dulce de biruință.

Omul prin cultură se afirmă, iar poporul prin cultură se constituie în națiune.

Cînd vă salut pre Dvoastre salut geniul cultural al scumpei noastre națiuni, care ne-au asignat locul ce ni se cuvine în concertul popoarelor.

Toate prin lupte se cîștigă și mai ales cultura. Recunoscut lucru e că dușmanul cel mai îngrozitor al omenimei este chiar lipsa de cultură și așa năzuința spre cultură este cea mai nobilă tendință a popoarelor.

Un om, un popor poate să aibă dușmani mulți și puternici, dar dușmanul cel mai hidos, cel mai detestabil, este cel ce stă în calea culturei naționale, și cea mai frumoasă biruință este triumful geniului cultural.

Ilustră societate! Astăzi se încep, acum se introduc serbările noastre culturale, și nemărginită este fala și mindria noastră că Despărțămîntul nostru și în special orașul nostru, Baia Mare, are fericirea de a găzdui o ceată atît de frumoasă de luptători distinși ai culturei naționale. Și ce v-au îndemnat să veniți la noi, să ne onorați pre noi cu amabilitatea dumneavoastră prezentă?

Ați venit să ne vedeți, să ne cunoaștem față-n față, să ne încurajați, să ne înălțați.

Și noi, la rîndul nostru, vă oferim toată iubirea frățească a inimei noastre românești și vă dăm în schimb ce știm că vă este mai plăcut decît toate bunătățile trecătoare. Vă dăm sîrbătoreasca făgăduință că vom fi pururea credincioși cauzei sfinte a culturei noastre naționale.

Bine ați venit! La mulți ani, oaspeți iubiți!

(Foaie volantă „Astra”, nr. 1, din 8 august 1903, în Arhivele Statului Baia Mare, Fond Primăria orașului Baia Mare, acte prezidențiale, act. 64/1903).

4

ONORATĂ ADUNARE GENERALĂ,

După un deceniu de reculegere, sub absolutismul ce a urmat desființării jugului de iobăgire, care de secolii îl purta poporul nostru, și al privilegiilor de națiuni și religii „recepte”, cari mai bine de 400 ani au degradat la stare de heloți pe

Românii din Transilvania, atât ca națiune cât și ca religie, îndată ce începuse a se ivi pe orizontul patriei noastre o rază de speranță a vieții constituționale, 170 de fruntași români din Transilvania, în frunte cu prelații lor, la 10 mai 1860 înaintară o petițiune la guvernul transilvan, ca să le permită „ținerea unei adunări consultatoare în Sibiu”, în scopul de a înființa o reuniune reclamată de spiritul timpului, „a cărei chemare să fie lățirea cultului poporului și înaintarea literaturii cu puteri unite”, în sinul poporului român din Transilvania.

Rezolvită această cerere din partea Cancelariei aulice transilvănene, s-a convocat conferința pe 21 martie 1861 la Sibiu, unde sub presidiul episcopului Andrei baron de Șaguna s-au redactat primele statute ale „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, aprobate prin prealabila decizie, din 6 sept. 1861, a Maj. Sale gloriosului nostru rege Francisc Iosif I.

În puterea acestor statute s-a constituit Asociațiunea noastră în adunarea generală, care a avut loc în Sibiu, în zilele (de) 4—7 noiembrie 1861.

Cu mândrie admirăm și atăzi, după 42 de ani, entuziasmul cu care frunțașii Românilor transilvăneni au inaugurat Asociațiunea noastră.

Să nu ni se facă imputări pentru că aci, la periferia românismului din patria noastră, în o localitate, care la înființarea „Asociațiunii” nu aparținea teritoriului ei, voi cita unele părți din cuvântările rostite la primele ei adunări generale, fiind acelea instructive și pentru generațiunea actuală și pentru cele viitoare.

„Se poate — zice Șaguna în cuvântul de deschidere al conferinței din 21 martie 1861 — se poate, că cineva îmi va înfățișa starea cea strălucită a Românilor vechi și monumentele cele strălucite ale măriei lor, de care țara noastră este plină, și asemănând-o cu starea noastră de astăzi, care e destul de deplorabilă, va gândi: de ce să întreprindem un lucru mai mare spre cultivarea națională? deoarece este posibil, că va veni un timp barbar, care lucrările noastre le va nimici și nația o va degrada la soarte de sclavie. Așa este! căci nime nu poate trage la îndoială, că ceea ce o dată s-a întâmplat în lume nu s-ar putea întâmpla mai de multeori. Totuși eu sunt de aceea părere, că monumentele materiale ale unui period cult se pot nimici prin mâini barbare, și o nație liberă se poate lipsi de libertate prin niște legi draconice; însă monumentele spirituale și moravurile cele morale, precum și valoarea lor rămân pentru toate timpurile nerăsturnabile, căci acestea sunt mai presus de orice putere silnică și fizică. De ele nu se poate atinge mina barbarului, furul nu le poate fura, moliile nu le pot minca. Fiind, așadar, problema noastră; a înainta literatura, cultura, industria și agricultura națiunii noastre, adică a înainta starea spirituală și materială a poporului nostru, vrem a deștepta prin mijloace naționale facultățile, va să zică cugetările cele senine și serioase în poporul nostru, ca să cunoască ființa și destinația sa, și să o știe întrebuinta spre tot binele, precum și alte nații fac astăzi aceasta, și precum este spiritul cel civilizator al secolului nostru. Darurile lui vor garanta viitorul cel mai fericit al mult cercatei noastre națiuni, și o vor feri de niște lovituri ucigătoare de religia și limba ei. Aceste convingeri mari să ne însuflețească, dlor, pe noi toți și atunci tare cred că cerul va încorona cu flori de mîngiere întreprinderea noastră și va asculta rugăciunea mea, prin care, cucerindu-mă, îl rog, ca să reverse binecuvîntarea sa asupra Asociațiunii noastre, căci tot darul desăvîrșit de sus vine, de la părintele luminilor”.

Iar eruditul nostru filolog Timoteiu Cipariu, în memorabilul său discurs, rostit în adunarea constituantă din 4 noiembrie 1861, într-altele, astfel ne încurajează:

„Însă din toate aceste ruine providența ne-a conservat încă în aceste dureri cumplite, un tezaur neprețuit, care nu ni l-au putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului ce domnia pe corpurile noastre, nici puterea fizică, nici politica infernală, un tezaur născut cu noi de la sinul mamei noastre, dulce ca sărutările măicuțelor, când ne aplecăm la sinul lor, tezaur mai scump decât viața, tezaur care de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vr-odată, ca cineva cu puterea, au cu înșelăciunea, au cu momelile să ni-l răpească din mâinile noastre, atunci mai bine, mai bine să se înghită pământul de vii; să ne adunăm la părinții noștri cu acea mângăiere, că nu am trădat cea mai scumpă ereditate, fără de care nu am fi demni de a ne mai numi fiii lor — limba românească” (...) „Nu voiesc a mă întinde mai departe, măcar că multe s-ar mai putea zice și aduce în viața poporului român, ce mustră învederat, că deșerte sunt toate sperările, iluziunile, visurile, în deșert toate sofismele și machinațiunile tuturor, care mai duc și trag sperare, că doară, doară din român vor putea face alt popor.

Un reazim naționalității române se împlintă azi și sperăm că asemeni razime de astă și de alte forme se vor împlinti și de aci înainte și mai mult, și mai puternic”.

Și speranța înflăcăratului savant român în mare parte s-a realizat. În scurt timp spiritul deșteptat la înființarea Asociațiunii a creat Asociațiunea națională din Arad, Societatea pentru crearea unui fond de teatru român, Academia Română, Asociațiunea pentru cultura poporului român din Marmația, mai multe reuniuni de femei române, apoi o mulțime de institute de credit și economii, reuniuni preoțești, învățătorești, industriale, comerciale și agronomice, — toate cu mențiunea de a înainta dezvoltarea culturală și economică a poporului român, tot atîția razimi ai naționalității române din patria noastră.

Din toate reuniunile culturale înființate de poporul român din patria noastră, cea mai veche, cea mai generală și cred că pot afirma fără sfială — cea mai eficace de a contribui la dezvoltarea culturii naționale a poporului român, fără a jigni cît de puțin cultura altor popoare din patrie, este Asociațiunea noastră.

Multe și mari au fost și sunt speranțele și pretențiile noastre față de această instituțiune națională.

Și dacă nu s-au putut și nuse pot realiza în măsură în care am dori noi, nu este vina noastră.

Noi suntem un popor sărac, un popor blind, care fără vina noastră am rămas numai cu credința în Dumnezeu și cu iubirea nemărginită de dulcea noastră limbă.

Noi și astăzi, cînd scopurile naționale și culturale ale altor popoare din patrie se bucură de nemărginit sprijin material și moral, afară de sarcinile publice comune cu toți cetățenii statului, din sărăcia noastră trebuie să creăm și provedem toate instituțiunile noastre culturale și naționale, cum se zice „de la vlădică pînă la opincă”. Inteligența noastră, care conduce instituțiunile naționale și care aproape singură ofere și mijloacele materiale ale Asociațiunii, între împrejurările date, cu puține excepțiuni, face tot posibilul ca scopurile acestei reuniuni să înainteze. Statutele modificate în 1897 dau posibilitatea ca activitatea Asociațiunii, care mai înainte era mărginită numai la teritoriul Transilvaniei, să se estindă asupra întreg teritoriului locuit de români în patria noastră, ca și cea mai neînsemnată comună, cel

puțin prin o agentură, să vină în nex organic cu comitetul central, dau posibilitatea ca în toate despărțămintele să se înființeze tot felul de instituțiuni și însoțiri folositoare pentru popor. Iar natura ambulantă a adunărilor noastre ne dă posibilitatea ca inteligența despărțămintelui să vină în atingere cu poporul și prin grai viu să-l lumineze și însuflețească pentru scopurile Asociațiunii, identice cu fericirea lui și a patriei.

Dar, firește, toate acestea reclamă lucru intensiv și timp, cînd poporul, și mai virtos poporul românesc, care din firea sa este conservator și foarte rezervat față de cărturari, își va pricepe interesul său și însuși va da mină de ajutor inteligenței sale la realizarea scopurilor culturale ale Asociațiunii.

Nu pot trece cu vederea nici curentul mai recent, pornit mai virtos în o parte a jurnalisticeii noastre, cu privire la activitatea literară a Asociațiunii.

Este adevărat că în titlul Asociațiunii se cuprinde și „literatura română”.

Paragraful 2 al statutelor însă indică modul, în care Reuniunea noastră are să promoveze literatura română și anume: nu ea are să facă, ci are să încurajeze literatura română, ca un mijloc al culturii poporului, prin inițiere de studii și scrutări, prin editare de publicațiuni literare, științifice și artistice, înființare de biblioteci populare, muzee și alte colecțiuni, acordare de premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință, arte și industrii, expozițiuni, producțiuni și conferințe publice, înființare, eventual ajutoare de secțiuni științifice, e.t.c.

E bine! Toate acestea sunt puse în lucrare. Amintesc aci numai importanta edițiune a Enciclopediei române, care în anul acesta se va termina, școala civilă de fete cu internat, bibliotecile populare, publicațiile editate de Asociațiune pentru biblioteca populară, bursele ce se dau din partea Asociațiunii și pașii întreprinși pentru înființarea muzeului național (Casa națională), care este aproape de realizare.

Asociațiunea și în astă privință face totul ce cade în competența organelor sale, între marginile bugetului. Dar nu este echitabil să se pretindă, ca însuși Comitetul Central, care nu este corporațiune literară, ci administrativă, și organele lui, să facă literatură română.

Asta este chemarea și datoria literaților, care nu se pot comanda, ci ei au să se afirme.

Dar, în fine, această parte a problemei originale a Asociațiunii a trecut în domeniul și competența Academiei Române, care dispune de fondurile necesare și are în sinul său savanți din toate părțile locuite de români: — pentru că limba și literatura unui popor nu este și nu poate fi mărginită la granițele statelor națiunilor politice.

La 1 august 1867, în ședința de inaugurare a „Societății literare române”, care atunci a primit numele de „Societate academică română”, iar prin legea din 29 martie 1879 s-a declarat „Academia Română”, cel mai competent în această materie, membrul academiei Timoteiu Cipariu, în cuvîntarea sa de inaugurare a rostit următoarele cuvinte:

„Pînă aici limba și naționalitatea ne-a fost încătușată (...) Pentru eliberarea limbii naționale va îngriji mai ales chiar această societate literară. Ea va îngriji, ca limba română să scape de jugul despotismului sub care a gemut de secol. Ea va îngriji pentru conservarea unității limbei românești în toate provinciile locuite

de Români. Ea îi va reda forma curat națională română, spre a figura, cu toată demnitatea, între și lângă surorile ei de origine latină”.

Cerindu-vă scusele, domnilor, pentru că poate prea mult v-am întreținut cu improspătarea unor reminiscențe istorice, pe care și înși-vă le cunoașteți, vă salut, și în calitate de delegat al Comitetului Central pentru conducerea acestei întruniri — declar deschisă adunarea generală a Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român.

(*Familia*, 1903, nr. 31, p. 365).

5

Sub impresia momentelor înălțătoare de azi sufletele noastre se îmbracă în sentimente sărbătorești și pe aripile entuziasmului național ne ridică într-o lume care ne arată calea ce conduce la cultul străbunilor. În sufletul meu se mișcă o lume de mult apusă și desteaptă la viață mărirea vremilor trecute, din forul roman parcă aud pe maestrul oratoriei antice aducând tributul admirațiunii poporului împărat „O speciem dignitatemque populi romani”, „Ornamentul și demnitatea poporului roman, „Illo fuit pulchritudo populi romani, illo forme, quam in campo videsti”. Această a fost frumusețea poporului roman, ce s-a manifestat în cultura și instituțiunile lui, aceea a fost mindria lui, ce s-a eternizat în monumintele lui. Gîndul îmi zboară la anul 104 cînd la leagănul unui popor apare geniul latin și încîntat de frumusețea aceuia, pune două sărutări; una pe frunte — ca Român să fie numele lui; alta pe buze, ca limba să-și iubească. De atunci pînă azi — 18 veacuri și numele de Roman nici cînd nu s-a șters din mintea acestui popor; ei îl păstrează pînă în zilele noastre, iar dragostea către limbă e atît de mare încît și însuși istoricul Bonifinu (arată): „ut non tantum pro vitae, quantum pro linque incolumitae certasse videntur”, că mai mult se luptă pentru limbă, decît pentru viață. (...) Și minunea aceasta a latinității dă așa avînt fantasiei mele, că de câte ori vreau să simbolizeze în activitatea ei, tot de atîtea ori reapare în conturile unui geniu, ce are așa mare asemănare cu cel din vremile de mult. Acest geniu an de an, în lunile ce înclină spre toamnă, îmbracă haine de nuntă, pornește la drum dintr-un colț al țerii în altul ca să afle oameni din neamul său.

În călătoria sa triumfală de est an a ajuns pînă în părțile nord-estice ale țării, la Românii din Sătmar, de Baia Mare, unde generația de azi a Românilor sub președința Dvoastră dle președinte s-au întrunit într-un scop național de a zidi templu culturai romane în care să se păstreze rasa, limba și sufletul latin al poporului din Sătmar și Ugocia.

Satmarul se bucură și prin rostul meu îți zice: Bine ai venit. On. adunare pe pămîntul pitoresc al Băii Mare.

Inimile și sufletele noastre vă salută și vă îmbrățioșează cu iubirea caldă a Românului care își cunoaște frații. Întreabă după numele noastre, ascultă la cuvintele ce zboară de pe buzele noastre și te vei convinge despre marele adevăr enun-

țat mai an de primarul Romei, Galuppi: „că întru adevăr, lucru de mirat în istorie, tăria poporului român, întru a-și păstra numele și moștenirea sfântă a limbei, (a) naționalității sale”.

După atîta potop de vreme, așezați aici la granițele romanismului, vorbim și noi o limbă vorbită de peste zece milioane de Români, care înfățișează o unitate fără exemplu în istoria limbilor. On. Adunare! Cultura și literatura formează bazele de existență a unui popor. Cultura deșteaptă la conștiință, întinde prosperitate, asigură libertate; iar în limbă și literatură se reoglîndează viața popoarelor. Cultura sub a cărei deviză luptăm și noi, nu e privilegiul unui popor, nici monopolul unei națiuni, ci e un ideal comun. Zeii au înlănțuit pre Prometeu la o stîncă din Caucaz pentru că a furat focul din ceriu ca să-l dea oamenilor. Zeii păgîni au voit a ține în întuneric omenirea (...) Cultura e lumină, e soarele în jurul căruia se învîrt, cu plăcere, națiunile, la care să țintească inima și mintea tuturor, și emulațiunea aceasta a făcut ca cultura să devină un însemnat factor de putere al popoarelor. (Pentru) a ridica nivelul cultural și intelectual s-a înființat și „Asociațiunea”, căci un popor numai atîta valorează înaintea lumii, încît își dezvoltă cultura și literatura; însă o cultură numai atunci e trainică și poate chema toate forțele de viață dacă e adăpată la izvorul sentimentelor naționale, altcum e numai o plantă subțioară înflorărie. Condușă, dară, de sentimentul conservării de rasă al culturai latine și de a reda frumusețea de odinioară a poporului român a venit „Asociațiunea” la Sătmar, și dacă aș dispune de elocvența lui Cicero a-și aduna toată suflarea românească în jurul Asociațiunei, ca să înțeleagă că limba e valorul, proprietatea, onorul, singele și ființa noastră etnică, sau dacă a-și avea puterea fermecătoare a geniului latin, a-și pune și eu un sărut pe fruntea iubirei de neam și dacă sărutul meu n-ar avea efectul dorit, vă rog pre voi, iubite mame române, să dați voi acel sărut fermecător copiilor voștri, întreg poporul român, căci numai sărutul din ușa raiului e mai dulce ca sărutul vostru, și ce voiți voi voiește și Dumnezeu (...).

(Foaie volantă „Astra” 1903, nr. 2, 9 august, Baia Mare).

6

I. (Discursul lui Gheorghe Tripon)

ILUSTRĂ SOCIETATE,

În ziua aceasta solemnă a literaturii și culturii române și în acest loc, mi-a revenit datorința plăcută de a rădica pocalul și cuvîntul meu la adresa tinerimei române, speranța neamului nostru.

Mă îndrept, dară, cu iubire și încredere către Voi Tineri români, întruniți aici din multe ținuturi locuite de poporul nostru român. Mă simt dator a Vă arăta pe scurt și în treacăt, menirea Voastră frumoasă, pe terenul literaturii și culturii ro-

măne, unde sunteți factor indispensabil, chiar pentru că Voi sunteți inima caldă și speranța vie a poporului nostru!

Datorința Voastră sfântă către literatura română făcută deja este și va fi a o studia serios, a o sprijini acum și în viitor în forma posibilă, a Vă inspira din ea, a primi în sufletul Vostru june sufletul bun al trecutului, depus în literatura de aur a marilor noștri autori (V. Alexandri, Andrei Mureșan, D. Bolintineanu, Gh. Șincai, Petru Maior, Inochentie Micu Klein, A. Papiu Ilarian, Hodoș, Bălcescu ș.a.). Căci este știut, că viața și puterea noastră națională prezentă se alimentează, în măsură fericită, în prima linie din trecut, ca dintr-un izvor magic, dădător de viață.

Cătră literatura ce se face astăzi, întrucit voi înși-Vă ați fi factori de condei, este și va fi: A scrie și a cînta dragostea de neam și de limbă, înălțările și căderile lor, în decursul veacurilor; A scrie și a cînta eternele aspirațiuni, eternele ideale de credință și de virtuți ale neamului nostru.

Datorința Voastră, ca organe vii, ca vorbitori purtători ai limbii române, este și mai mare și mai ardentă. Acei care sunteți deja, să rămâneți și mai departe, aceia care încă nu ați fi, să Vă instituiți de aci înainte în apostolii ei aprinși și statornici, vestind și aducind, înălțînd limba română, prin toate ținuturile locuite de români: grijind ca sentimentele neadormite ale comorilor naționale să nu se îngusteze acele margini:

„Pină unde mai răsună,
Limba dulce și străbună
Limba care să trăiască
Limba românească”.

Și ce e datorința Voastră către cultură în genere și către cultura română în special, în etatea voastră de alumni ai Muzelor? Cultura are natură dualistă ca și omul: se referă la suflet și la complexul său de sentimente, dorințe, voințe și silințe; și se referă la minte, la cercul cunoștințelor și vederilor ce se pot ciștiga în patria pămînteană, între împrejurările date.

Folosiiți cu sfințenia cuvenită și cu economie severă acest timp zburător al tinerețelor și studiilor Voastre, timp care nu se oprește și nu se mai întoarce niciodată.

Folosiiți-Vă de acest timp de aur și primitor de toate și clădiți-vă, întăriți-vă sufletul vostru, caracterul vostru, fondul vostru moral cu materialul (bine) făcut și superior ce-l dau idealele eterne ale omenirii: credința..., iubirea de neam și de limbă, iubirea de muncă, solidaritatea în simțiri, în cugetări, în principii, în lupta și munca vieții, jertfirea de sine și abnegațiunea, aduse toate, în măsura posibilă, intereselor de viață a întregului neam!

Să imităm, să imitați pe străbuni, căci:

„Limbă, lege lucruri sfinte
La străbuni era!
Ei ar plînge în morminte
Dacă le-am uita”!

Folosiți timpul și completați cercul cunoștințelor și a(l) judecății Voastre, faceți-Vă datoria către Voi, către părinți, către națiune, către știință și cultură însăși, ca să pășiți bine edificați la palestra vieții, la atelierul de muncă, ce Vă așteaptă, ce vi se impune! Și eșiți din timpul de studii, cu minți luminate, cu inimi tari, caractere strălucite, cu brațe harnice, cu idealele frumoase, trecute în suflet, ca să poată fi drept cuvântul poetului:

„Că-n incinta Carpaților
Cresc paseri năzdrăvane,
Și-n sufletul bărbaților
Virtuțile Romane!”

Ca factori gata ieșiți în viață, nu uitați niciodată că soarta literaturii și culturii române, e legată de familia română. Oameni răsleți, aibă ei orice valoare personală, cu greu vor fi centre calde și cetăți tari a(le) culturii și vieții române.

Vitalitatea Voastră, idealul și dorul Vostru de viață trebuie să Vă constituie, la timpul său, în stilpi de familii române, adăpost puternic de cultură și viață română. Familia română e cetate tare.

„Vîntul, ploaia și soarele poate intra, dar altă putere, alte curente nedorite-ba!”

Să nu se uite un lucru natural și important; cînd intră iarna și gerul, la rîndul lor, pe plaiurile țării, viața Codrului se retrage la rădăcină și acolo așteaptă primăvara. Iar rădăcina Codrului român, (a) poporului român, e Familia Română, unde mai ales astăzi trebuie să rezideze apărata cultura, literatura, arta și viața română, în așteptarea, de mult dorită, a primăverii (s.n.).

Drept apoteozare a vieții familiare — naționale, iată un ideal adorabil, la Eminescu; fiul lui Mircea scrie nevestei sale astfel:

„De din Vale de Rovine
.
.
.
.
.
.
.
Te sărut Doamnă frumos!”

Unde trebuie o icoană mai frumoasă, pentru trei ideale mari ale omenimei:

Iubirea către familie, neam și Dumnezeu?

Popearele care ignorează aceste ideale, fie cît de mari, se apropie de cădere.

În treacăt am spus datorințele mai însemnate ale tinereții noastre; să sperăm că tinerii vor ajunge și vor întrece în cele bune pe bătrîni, care vor fi sufletul viu ce va da viață senină și caldă tuturor ținuturilor române. În fața viitorului: Sus inimile! Trăiască Tinerețea română!

II (Discursul lui Constantin Lucaciu)

Plin de mindrie națională iau acest pocal la mină, ca să rostesc, nu numai chemat, ci și din dictare internă, un cuvînt de salutare către onorații oaspeți, veniți la noi din patru unghiuri, să zic, în numele românilor din comitatul Sătmarului, un „Bine ați venit”!

Plaiurile aceste romantice și bogate în frumusețile și țesăturile naturii adăpostesc și susțin un integru și viguros popor românesc, care nici cînd și (în) nici o împrejurare nu s-a rupt sau nu s-au separat de la distinsul acela măreț ce geniul romanismului a croit acestui neam blind, bun și cu... *Unitate în gîndire, unitate-n aspirațiuni; adică unitate în cultură și prin cultură în libertate.* (s.n.)

Nici limba nici legea strămoșească, aceste tezaure pentru care românul și viața o pune-n joc și pentru care știe să și moară de nu-i încotro, pe aceste plaiuri de sub bătrînul Igniș și Valea Someșului, nici cînd n-a fost lăsată pradă cotropitorilor năpraznici, pentru că vie a fost, este și va fi, conștiința romani-tății noastre și a vitalității.

Priviți în lungul și latul acestei provincii frumoase locuită de frați de un singe cu dvoastră și veți vedea în toate comunele bine situate și frumoase un popor deștept, bun, bine instruat-efluxul școalelor și bisericilor, care în timpii cei mai bătrîni a(u) fost p-aici dorința, adăpostul și clenodiul cel mai scump al româ-nului. Vitregimea timpurilor, evoluțiunile istorice ce-a(u) trecut peste noi, ne-au împiedicat, ce e drept, în crearea și eluptarea unei situațiuni mai meritate; poate că și chiar amorteala noastră proprie a fost cauza, dar sunat-au și p-aici dulcele glas al geniului: „Deșteaptă-te române”! Străluce și p-aici soarele de viață dătătoriu al „Astrei”, și steagul măreț al culturii naționale ce ni-l-au întins frații noștri de peste munții Craiului l-am primit cu drag.

Astăzi s-a desfășurat la noi această sfîntă flamură oficios de statul major al oastei culturii naționale; noi o primim cu sfîntă sărutare și promitem solemn că o vom urma și nu ne vom deslipi de cătră dinsa pînă nu o ducem la deplină izbîndă, la cultură, și în aceasta la libertate.

Sărbătoare e aceasta, mare sărbătoare nu numai pentru noi din aceste plaiuri dar pentru toți românii și D-voastră, onorate și onorați oaspeți, ați venit să asis-tați la acest act măreț și de mare importanță.

Vă zic, deci, în numele românilor din Sătmar, un bine-ați venit; sunteți salu-tați cu dragoste frățească; „Să trăiți”.

(Arhivele Statului Baia Mare, Fond Primăria orașului Baia Mare, acte prezi-dențiale, act. 64/1903).

7

MEMBRII DESPĂRȚĂMÎNTULUI SĂTMAR AL „ASTREI”

Balea Simeon, protopop, Săpînța
Barbul Gavril, proprietar, Mocira, p(oșta)
u(ltimă) Baia Mare
Hotea Ioan, capelan, Turț
Papp Paul, protopop, Vișeu de Sus
Pop Ioan, protopop, Turț

Șerbac Ioan, paroh, Vama .p.u. Negrești
Achim Vasile, Seini
Achim Gheorghiu, director de bancă
Anderco Vasile, paroh, Odoreu
Anderco Simeon, paroh, Ilba p.u.Sătmar
Băban Alecsandru, paroh, Bicsad

Bran Dionisiu, preot, Ardușat
 Bran Dr. Felician, arhidiacon, Careiu-Mare
 Ceonța Dimitrie, paroh, Dumbrăvița, p.u. Baia Mare
 Ciurdar Mihai, protopop, Szamoș-Dob
 Demeter Mihail, paroh, Cămărzana, p.u. Trișoțiu
 Doboși Petru, preot, Someștelec p.u. Apa
 Dragoș. Dr. Theofil, avocat, Baia Mare
 Gitta Corneliu, paroh Gereușă, p.u. Erdöd
 Hengye Georgiu, notar, Ardușat
 Hengye Titu, medic, Ardușat
 Körezi Georgiu, paroh, Portelek
 Kováts Antoniu, protopop, Tarna Mare
 Lazăr Purcărețianul Gavril, protopop, Sanislău
 Leșian Vasiliu, paroh, Sant Oicolan p.u. Moftinul-Mare
 Lucaci Constantin, paroh, Ioșib
 Lucaci Dr. Vasile, paroh, Șișești. p.u. Baia Sprie

Marchiș Romul, paroh, Tămaia, p.u. Ardușat
 Mureșan Ioan Gherasim, arhitect, Baia Mare
 Napoian Daniil, preot, Botiz, p.u. Botiz Vașvara
 Papp Demetriu, avocat, Vezend, p. p. (rezență) Portelek
 Papp Ioan, farmacist, Sătmar (Farmacia 1, Retzinger)
 Pop Alecsandru, paroh, Tăuții de Jos
 Pop Alecsiu, paroh, Săsari, p.u. Baia Mare
 Pop Iacob, paroh, Bătarciu, p.u. Sirleu
 Șavaniu Ioan, avocat, Sătmar
 Szabo Ignațiu, paroh, Careiu-Mare
 Șuta Georgiu, protopop, Moftinul Mic. p.u. M(?)
 Szilagyi Victor, preot, Ovări, p.u. Csenger
 Tătar Dr. Ioan, avocat, Seini
 Ternovan Coriolan, paroh, Amaț, p.u. Sătmar

COMITETUL PENTRU CONCERT ȘI BAL

Breban Alecsandru-președinte

Avram Romul, maiordom

ARANGERI

Barbul Edmund
 Barbul Gavril
 Bașotă Basiliu
 Berinde Michail
 Breban Cornel
 Ciurdariu Augustin
 Cosma Ioan
 Dragoș Vasiliu

Ember Ioan
 Filip Desideriu
 Gitta Augustin
 Meruțiu Vasiliu
 Mureșan Victor
 Oșian Ioan
 Pop Mihai
 Pop Ioan

DOMNIȘOARELE (ȘI BĂRBAȚII) DIN CORPUL MIXT

Anderco Ana

Avram Angelina

Breban Silvia
 Bucșa Gizela
 Cionte Elvira
 Ciurdar Valeria
 Cherecheș Mărioara
 Cîmpian Cornelia
 Cîmpian Veturia
 Demeter Gizela
 Lucaciu Veturia
 Lucaciu Tulia
 Lupan Cornelia
 Mureșan Cornelia
 Mureșan Sofia
 Nuțiu Adelina
 Oșian Gabriela
 Pelle Iuliana
 Pelle Mărioara (din Pomi)
 Pelle Marioara
 Pelle Mărioara

Pop Alecsandrina
 Pop Antonia
 Pop Vilhelmina
 Pop Margareta
 Pop Silvia
 Șerbac Aurelia
 Șerbac Valeria
 Marcu Alecsandru
 Moisil Tudor
 Muste Valer
 Dr. Nilvan Aurel
 Dr. Nilvan Victor
 Oșian Ioan
 Dr. Pop Alecsandru
 Popu Alecsandru
 Prădan Onoriu
 Radocea George
 Radeș Ioan

ARANGERII PENTRU ÎNCVARTIRARE

Achim Victor
 Barbul Carol
 Bohățel Coriolan
 Brehaița Ioan
 Caba Emil
 Coste Ioan
 Dragoș Aurel

Lupan Simeon
 Mureșan Ioan
 Porumb Ioan
 Pușcaș Ioan
 Șovrea Valer
 Tibil Ioan

GRUPA CĂLUȘERILOR

Bacoțiu Alimpiu
 Berinde Mihai
 Bolfa Eugen
 Filip Desideriu

Gitta Augustin, vătaf
 Groze Ioachim
 Marcu Alecsandru

MEMBRII CORULUI BĂRBĂTESC

Basilu Bașiotă, conducătorul corului

Bacoțiu Alimpiu
 Berinde Mihail
 Bolfa Eugen

Botha Vasile
 Ciurdariu Augustin
 Coste Ioan

Cotușiu Ioan
 Drăgan Nicolau
 Dragoș Aureliu
 Groze Ioachim
 Hote Mihail
 Lucaci Vasile
 Lupan Iuliu
 Lupan Simeon
 Man Iulian
 Merușiu Vasile

Moisie Tudor
 Mureșian Victor
 Muste Gabriel
 Oltean P. Ioan
 Perenyi Ioan
 Popu Alecsandru
 Pop Mihail
 Prădan Onoriu
 Pușcașiu Ioachim

(*Foaie volantă „Astra”, nr. 2, din 9 august 1903, p. 7—8 în Arhivele Statului Baia Mare, Fond Primăria orașului Baia Mare, acte prezidențiale, act 64/1903).*

8

VECINICUL STEJAR

Un vultur împărătesc ca nici unul din semenii săi, plecînd din munții Apuseni și ridicîndu-se cu falnic zbor din sus de nori, în apropierea soarelui, aici cu aripele întinse în rotirea sa măreață privind la pămînt, a decis ca hotarul împărăției sale dinspre răsărit, dinspre țara șacalilor și a lupilor flămînzi Dnistrul să fie, riul mindru de argint viu.

A hotărit și ca de semn vecinic a și adus în ciocul său de oțel un ram de puternic stejar, plantîndu-l în pămîntul roditor al Carpaților.

Ramul mindru, puternic și plin de viață fiind, a prins rădăcini, devenind cu timpul arbore tot mai puternic, tot mai falnic, rezistînd cu fală vitejiilor turbate ridicate din patru vînturi.

Și stejarul Carpaților, devenit-a pizma și groaza tuturor tufelor din jurul său, care se frămîntau, se zdrobeau cu firea în necazul lor. S-au și conjurat în contra lui.

Știa stejarul de toate aceste, dar nici că-i păsa de ura, pizma și uneltirile dușmane; ridea în fața lor.

Chemat-au în ajutorul lor contra puternicului stejar toate vînturile marginilor pămîntului, cu toate furiile lor, înhămatu-s-au nenumăte ori de el opintindu-se din răsputeri să-l doboare, să-l rupă, să-l nimicească, dar stejarul viguros se luptă cu admirabilă bărbăție: nici că se cîntește din loc.

Și furiile de cîte ori năvălesc de atîtea ori se retrag, zdrobite și rușinate la izvoarele lor, ducînd, răpind cu sine și cîte o frunză, cîte o surcea de pe arborele secular.

Și stejarul stă și astăzi, îl admiră lumea toată cum de în luptele sale crunte și continue mai stă, și stă vesel cu puterea tinereții în tot trupul său.

Pierdutu-s-a multe frunze, răpitu-s-au multe surcele fragede; ba lăpădatu-s-a și însuși rînd-rînduț fructele sale sarbede ori vermănoase, ce pe neobservate chiar la rădăcinile sale au devenit un strat infectator, o putrejună, ucigătoare.

Și azi aceste larve, aceste procreațiuni ale infecțiunii și putrejunii uneltesc la traiul, la viața puternicului stejar.

Vermii și putregaiul
Lăpădătura arborelui milenar!
În contra vieții!

Peri-vor și dînșii în umbra falnicului arbore, mistui-se vor în focul vieții pomului ce nu știe de moarte — peri-vor cum piere de regulă acest soi de mucezeală. Și tu mindru stejar, plantat de vulturul puternic pe plaiurile Carpaților, vei mai fi, fi-vei în veci pizma și frica tufelor din jurul tău. Lupta te-vei încă mult, foarte mult, cu furtuni grele, fără să fii resturnat ori frînt.

O, tu popor român, tu, neam împărătesc pizmuț de lume, ce mindru, ce falnic te vâd!

Consus.Lucanus

NAEA (NAVA)

Pe marea lină frumos plutește o nae mîndră, măreață ca nici una din năile care a(u) plutit sau vor pluti pe această mare. E mîndră, parcă ar fi a zeitelor valurilor; împodobită cu toate bogățiile și frumusețile împărătești. În ea sunt o mulțime nenumărată de suflete, care toți ținesc la același scop, toți rîvnesc la același lîman; la portul fericirii.

Vislașul e o ființă supranaturală, mîndră și măreață, cum sunt ființele cerești. Și ființa aceasta stă pururea la locul său, conduce guvernează dirză... frumoasă nae în mersul său.

Și-naaintează, tot înaintează naea rămînînd mărgele de spumă în urma ei pe fața mării azurii.

Soarele vesel își scaldă razele în oglinda mării și călătorii cu plăcere și veselie merg tot mai departe, tot înainte.

Fața lină a mării, însă, începe a se neliniști, un vînt dinspre răsărit tulbură și mișcă apa... Călătorilor nici că le păsa; merg, înaintează cu virtute tot mai departe.

Vîntul se oprește, cerul însă începe a se întuneca. Soarele se acopere cu nori din ce în ce mai groși, din ce în ce mai grei, mai negri. Vînturi grele s-aridică una după alta, din toate laturile, izbindu-se în mare și lovindu-se cu putere de naea ce nu se înfrică, nu se sperie ci se susține, luptîndu-se cu ele.

Dar întunericul, noaptea se face din ce în ce mai afundă, vînturile vrajmașe din ceas în ceas devin mai turbate.

Naea e oprită în mersul său; nici o lumină, nici o vedere ce să-i ajute a se orienta, barem.

Tristă și dureroasă stare!

Vînturile se dau cu năvală și mai sălbatică, sueră, urlă înfiorător. Norii se izbesc deodată, tună, fulgeră grozav, vîrsîndu-și toate pedepsele în mare pe naea întristată. Toată marea e în fierbere, pare că clocotește. Valuri grele se ăredică; lăsînd goluri și vârtejuri în urma lor se izbesc cu furie de nae amenințînd-o cu moarte, cu nimicire.

Și naea, ca o găoace de nucă se aruncă pe valuri ici și colo jucindu-se cu ea furiile cîte s-au repezit să o înghită.

Grozavă noapte!

Și călătorii nu deznădăjduiesc, se luptă, se luptă grozav și cu putere supranaturală, pînă la amorțire.

Dar vijelia tot nu-nceată; ba stinci puternice vin în ajutorul valurilor aredicate de vinturile turbate ca să ajute acestora în sfărîmarea, în zdrobirea și înghițirea năii. Sunt crincene izbiriile și loviturile ce-ndură naea, dar tot nu se sparge nu(se) nimicește, nu o pot înghiți valurile și vîrtejurile.

Călătorii se umplu de fior și groază, cum e grozavă toată împrejurimea lor, amorțesc, slăbesc în lupta și susținerea lor. Numai conducătorul, vislașul, stă la locul său, cu nădejdea puterii sale în inimă, pentru mîntuirea, scăparea și conducerea năii la țintă, la liman.

Dar slăbesc de la o vreme și vînturile, se liniștesc, iacă și valurile, norii încep a se subția, a se desface. Se liniștește marea, călătorii își vin în ori, își recîștigă puterea și-n depărtare, pompos, se revarsă zorile unui timp mai liniștit, mai fericit. Se arădică și soarele, se face lumină peste tot, o lumină fericitoare. Apar, se văd deja țarmurii, ținta, limanul dorit.

Conducătorul, vislașul stă vesel și neclintit la locul său.

Naea de nou înaintează măreț în calea sa. E neperitoare naea vieții noastre românești; ne conduce fără teamă și frică conducătorul nostru „Geniul Românismului”.

Și vom ajunge la liman în portul dorit. Fi-vom fericiți! Liberi vom fi iară!

(Foaie volantă „Astra”, nr. 2, din 9 august 1903, pp. 6—7, în Arhivele Statului Baia Mare, Fond Primăria orașului Baia Mare, acte prezidențiale, act. 64/1903).

9

NOTĂ INFORMATIVĂ A POLIȚIEI DIN BAIĂ MARE, ASUPRA DESFĂȘURĂRII ADUNĂRII GENERALE A „ASTREI”

(traducere din limba maghiară)

Adunarea Asociațiunii pentru cultura și literatura poporului român și serbările care au avut loc în Baia Mare.

I. August, 8, Seară de cunoștință în hotelul mare al orașului. Pocol Alexiu a salutat oaspeții români în orașul Baia Mare, la care a răspuns vicepreședintele Asociațiunii ASTRA, mulțumind pentru ospitalitate.

II. August 9, La ora 8 dimineața în biserica greco-catolică a avut loc slujba, ocazie cu care Alexiu Berinde, preotul greco-catolic din Seini, a rostit o predică în care a explicat scopul venirii delegației Asociațiunii, cerind binecuvîntarea lui Dumnezeu pentru succesul acesteia.

În aceeași zi, la ora 10 și jumătate, a avut loc deschiderea adunării în sala de recepție a hotelului.

1. Cuvîntul de deschidere a fost rostit de P. Cosma, directorul băncii „Albina”. El a arătat măsurile ce trebuiau luate în vederea dezvoltării culturii și literaturii în rîndurile poporului.

2. George Pop de Băsești, proprietar, ca delegat al Societății pentru fond de teatru român, mulțumește reprezentanților inteligenței, adunați în număr mare, explicînd scopul adunării și arătînd lipsurile ce vor trebui eliminate în vederea răspîndirii culturii românești;

3. Preotul greco-catolic din Moftinul Mic, George Șuta, directorul despărțămîntului local al Asociațiunii, salută pe delegatul președintelui (Partenie Cosma n.n.) și Comitetului „Astrei”;

4. Dr. Ilie Beu, secretar al Asociațiunii, a dat citire diferitelor telegrame sosite din diferite locuri, anunțînd necesitatea designării, de către adunare, a comisiunilor pe secții;

5. Preotul greco-catolic din Săsar, Alexiu Popp, a făcut propunere în vederea înființării Comisiilor pe secții.

În aceeași zi, la ora 13,30, în curtea hotelului mare a avut loc banchetul; au rostit toasturi:

1. Partenie Cosma, vicepreședinte al Asociațiunii, în sănătatea regelui;

2. Alecsandru Breban, preot în Mocira, în sănătatea președintelui Asociațiunii;

3. Dr. Ilie Beu, avocat în Sibiu, secretarul Asociațiunii, în sănătatea oficialităților județului Satu-Mare, precum și pentru oficialitățile prezente din partea orașului liber regesc Baia Mare;

4. Preotul greco-catolic din Ioșib, Constantin Lucaci, în sănătatea oaspeților care s-au adunat în număr mare în vederea răspîndirii culturii și literaturii române. El constată cu regret subjugarea națiunii române și rămînerea în urmă a culturii acesteia. Cauza acestei rămîneri în urmă este o altă națiune, din partea căreia se observă ură și opoziție;

5. Proprietarul George Pop de Băsești mulțumește, în cuvinte calde, gazdelor și tuturor participanților pentru buna desfășurare a adunării care a întrecut așteptările cele mai optimiste; mulțumește de asemenea și pentru ospitalitatea orașului Baia Mare, sperînd că și în viitor va fi tot așa;

6. Lazăr Iernea, preot și paroh greco-catolic din Ciumești, toastează pentru poporul român; în toastul său scoate în evidență înapoierea generală a culturii poporului, înfățișînd, într-un limbaj pitoresc, cauzele acestei rămîneri în urmă păgubitoare, pe care a suportat-o poporul român, și spunînd că pentru lichidarea acestora vor trebui luate toate măsurile;

7. Demian Athanasie, mic proprietar din Negreia, toastează ca și antevorbitorul;

8. Vasile Ardelean a toastat pentru femeiz română;

9. Ioan Pop, paroh în Turț, salută în mijlocul adunării pe ziaristii români care încurajează răspîndirea culturii și literaturii române prin creațiile lor;

10. Răspunzînd, Ioan Rusu Șirianu, ziarist în Arad, scoate în evidență cauzele care împiedică răspîndirea problemelor naționale ale românilor, cerînd urgente măsuri pentru înlăturarea obstacolelor.

Pentru conducerea și rezolvarea tuturor acestor probleme propune pe dr. Vasile Lucaci;

11. Dr. Gheorghe Tripon, avocat în Bistrița, toastează pentru junimea română de mare speranță, și într-o cuvîntare lungă arată stadiul culturii române de azi, încurajînd junimea română spre progres și arătînd cum trebuie să fie de fapt tineretul;

12. Îi răspunde Gavril Barbul junior, tehnician, care în cuvinte calde aprobă cele spuse și arată că el, în activitatea sa, va fi un bun exemplu;

13. Elie Dejan, paroh greco-catolic din Cluj, toastează în sănătatea Comitetului aranjator;

14. Dumitru Cionte din Dumbrăvița răspunde din partea bătrînilor, cu privire la cultura română;

15. Romulus Avram răspunde din partea tineretului, cu privire la cultura română;

16. Dr. Vasile Lucaciu, preot greco-catolic din Șișești, în cuvîntarea lui metaforică, la cerința mulțimii, se referă la ideile culturii, la morală și libertate.

N. Bene: În 10 august, ora 10, a avut loc ședința a-II-a la care, după deschiderea, vorbitorii în comisiile pe secții au făcut propuneri și-au prezentat scurte dări de seamă (rapoarte) cu privire la problemele discutate în ziua premergătoare, la care mulți au luat cuvîntul, venind de multe ori cu noi propuneri.

Toate cuvîntările au fost unanim obiective, referitor la necesitatea răspîndirii culturii.

(Arhivele Statului Baia Mare, *Fond Primăria orașului Baia Mare, acte prezidențiale*, act. 62/1903).

10

„ASTRA” ÎN BAIJA MARE

După luni de zile de pregătire, Societatea pentru cultură și literatura poporului român și-a ținut în această lună, în data de 9, adunarea generală la Baia Mare. Cu această ocazie, din toate părțile țării au purces încoace inteligența românească, bărbați ai bisericii și laici, săraci și bogați, femei frumoase și fete înfloritoare, toți acei de un sînge care au venit să depună ofrande pe altarul culturii neamului lor.

S-au făcut cunoștințe, disertații științifice, banchete și baluri.

Nu odată s-a pus problema că tendințele politice ale „Astrei” sînt ascunse în spatele unor acțiuni culturale. Am avut cea mai deplină încredere în organizatorii locali ai acestei adunări, în poziția lor socială, în trecutul lor obștesc; ne-am convins pe deplin că această asociație e departe de orice exagerate aspirații politice și că membrii ei vor servi cu sinceritate și fără gînd ascuns cauza limbii și culturii lor naționale.

Totuși ne-am temut că în această mare mulțime mobilizată să nu se ivească indivizi a căror aspirații naționale să depășească nivelul intereselor social-culturale afișate de ASTRA, și ca nu cumva acești indivizi dubioși să lovească în relațiile frățesti, în înțelegerea exemplară care leagă în orașul și ținutul nostru românii cu maghiarii.

Conducătorii Asociației și organizatorii adunării generale, prin calmul măsurat, au căutat să ocolească ferm problemele politice, dar totuși cu ocazia acestei sâr-

bători culturale s-au ivit unele incidente pe care nu le putem trece sub tăcere, pentru că ele erau gata să strice atmosfera, efectul bun pe care l-a impus ținuta înaltă a membrilor „Astrei”, atât la ședințe cit și la celelalte manifestări.

Socotim ca o jignire faptul că ASTRA, pe toate tipăriturile, adică pe invitații, programe, împotriva tuturor dispozițiilor legale cu privire la denumirile localităților, în loc de Nagybánya au folosit denumirea „Baia Mare”. Ba mai mult, președintele comisiei de organizare a excursiilor, Alexiu Pocol a mers pînă acolo, încît localității „Fernezely” stilcîndu-și limba, i-a zis „Ferneziu”, iar localitatea „Borpatak” a botezat-o „Borcut”. De ce era nevoie de aceasta, și ce aveau denumirile legale de Nagybánya, Fernezely și Borpatak cu dezbaterile culturale ale Asociațiunii?

De ce era nevoie ca în articolele de fond, apărute în materialele ASTRA, redactate de Constantin Lucaciu, și în paginile Foli volante ASTRA să se jignească simțămintele maghiarilor. O jignire mult mai mare e aceea provocată de organizatori prin abordarea culorilor drapelului României pe programul de dans tipărit. Cum s-a putut întîmpla acest lucru într-un comitet de aranjare al cărui președinte e Breban Alexandru? România este un stat străin, ale cărui culori trebuie să fie tot atât de străine Comitetului de aranjare cit și celorlalți membri ai „Astrei”, ca steagul țării noastre altor cetățeni. În acest caz ne mai putem mira ca populația maghiară a socotit acest lucru nu ca un simplu exces ci ca o adevărată provocare?!

Trebuie să fim credincioși adevărului și să spunem că nici membrii comitetului de organizare a dansului, nici Alexandru Breban, președintele comitetului de organizare a balului n-au știut că imputernicitul lor, în avîntul tineresc și negîndit, prin acest program de dans rănește adînc simțămintele naționale ale maghiarilor. Îndată ce a aflat despre acțiunea imputernicitului său, Breban a luat măsuri de retragere a programului de dans. Aceste împrejurări nu absolvă întrutotul Comitetul aranjator care nu a controlat din timp totul, dar reduce la minim importanța acestui caz neforicit.

Regretăm profund însă că începutul cel mai frumos al unei sărbători atât de strălucite a lăsat un gust atât de amar.

e.m.

(Probabil redactat de Myskovsky Ernő)

(Nagybánya, 1903, nr. 27, p. 2—3)

QUELQUES DONNÉES SUR LES ASSEMBLÉES GÉNÉRALES D'„ASTRA” EN 1869 (ȘOMCUTA MARE) ET 1903 (BAIA MARE)

Résumé

Sur la base d'un vaste matériel publicistique et archivistique, l'auteur présente, en détail, le déroulement de deux assemblées générales d'„Association pour la littérature et la culture du peuple roumain de Transylvanie” (ASTRA) en 1869 (Șomcuta Mare) et 1903 (Baia Mare).

De context du travail résultait la meilleure organisation de ces deux assemblées, la complexité des questions en débat, l'intérêt pour la culture du peuple roumain et, en particulièrement, le grand rôle d'„Astra” en l'activité culturel-éducatif.

A black and white photograph of a plant specimen, likely a grass or sedge, showing its stem, leaves, and a cluster of small flowers or seed heads. The plant is oriented vertically, with the root system at the bottom and the inflorescence at the top. The leaves are narrow and blade-like, some showing signs of damage or wear. The inflorescence consists of several small, rounded flower heads or seed clusters. The background is a plain, light-colored surface.

Preferințele de intrare:

1. Locurile de instructiune	5 persoane de persoana		
2. " " " Clasa	I:	4	" " "
3. " " " " "	II:	3	" " "
4. " " " " "	III:	2	" " "
5. " " " " "		1	" " "
6. " " " " "		1	" " "

În această familie nu se liberază.

Comitelus arangator.

I. Mendelssohn-Bartholdy: Concerto clorobin-
cor nr. 1.
II. »Capriccio» Op. 8. Pis-moll de Mendelssohn
de d-șoara Lucreția Murșan.
III. a) »Sagrazza» din opera »Cavalleria Rusci-
cana» de Mascagni. b) »Valse» din opera »Roméo et
Julia» de Gounod cântată de d-șoara Virginia Gall, cu
accompaniment de pian de d-șoara Lucreția Murșan.
IV. »Rhapsodie roumaine» de Luptoi, pian, de
d-șoara Valeria Isacu.
V. »Staccato Polonez» de Richard Mulder, cânt-
tată de d-șoara Anuța Onit, acompaniată la pian de
d-șoara M. Onit.
VI. I. Vidu: »Din șezătoare», potpourri popular
cor bărbătesc.

Pause

Директор

- VII. - I. Spacoviciu: «Flora Dabrogeana», cor mixt.
VIII. «Doina» dir. opera Mariana de Herizun Kirschner, cântată de d-șoara Anna Onu, acompaniată la pian de d-șoara M. Onu.
IX. «Ballada I. G. Moli» de Chopin, pian, de d-șoara Valeria Isașu.
X. «Romanța» doină de „*“, cântată de d-șoara Virginia Gall.
XI. «Duete» cântate la vioară de d-ții Alexandru Rusu și Basiliu Basiola.
XII. 1. Doina Olmlui, de Gheorghe Vasile. 2. La Zingara, de Donnizzetti, cântate de d-șoara Lucretia Murșan.
XIII. Cor bărbătesc: «Ceasul rân» Balladă de V. Alexandri, muzica de Vorobchievici.

Fig. 2. — Medalie de argint comemorativă.